

UTÓHATÁS

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

UTÓHATÁS

AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET UTÓLAGOS
KIHATÁSAI FIZIKAI, KÖZÖSSÉGI ÉS
KULTURÁLIS LENYOMATOKBAN

FÜLÖP CSENGE

TÉMAVEZETŐK:

BALÁZS MIHÁLY DLA ÉS SOMOGYI KRISZTINA PHD

MESTERMUNKÁK:

SOMEŞ ALLEY, KOLOZSVÁR, ROMÁNIA, 2015

SOMEŞ DELIVERY PAVILION, KOLOZSVÁR, ROMÁNIA, 2016

MÉRA VILÁGZENEI FESZTIVÁL, MÉRA, ROMÁNIA, 2016-2017

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

BUDAPESTI MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM

ÉPÍTŐMŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA

2024

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ	6	FÜGGELÉK	86
személyes motiváció	6	IRODALOMJEGYZÉK	92
a dolgozat felépítése	6	ÖSSZEFOGLALÓ	96
a kutatás menete	8	TÉZISEK	99
1. ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉS	12	SUMMARY	106
mi az efemer építészet?	12	THESES	109
megmutatás	13	NYILATKOZAT	116
észlelés és emlékezet	17	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	117
2. FIZIKAI LENYOMAT	24		
iteratív	24		
remanens	31		
következtetés	38		
3. KÖZÖSSÉGI LENYOMAT	42		
személyes terek	43		
lokalitás	50		
következtetés	54		
4. KULTURÁLIS LENYOMAT	58		
jelentésváltozás	58		
kollektív emlékezet	65		
szakmai diskurzus	73		
dokumentálás	77		
következtetés	80		
5. ÖSSZEGZÉS	84		

BEVEZETŐ

A mindennapi élet háttérét megszokott útvonalak, mozgások, viselkedési formák szövik át. A fontos történesek emlékeit konkrét, fizikai terekhez kapcsoljuk, egyedi, személyes jelentést adunk a térnek. Egy helyről kialakított, megszokott képünket befolyásolják a környezeti változások, legyen szó bármily rövid idejű eseményről. Kolozsvári hallgatói éveimtől kezdve több efemer építmény tervezésében és kivitelezésében vettem részt, ezek között voltak köztéri beavatkozások, pavilonok és fesztiválépítészet is. Ezáltal a város új helyszíneit vagy épp félreeső, kihasználatlan területeit ismertem meg. A személyes élmények nyomán hosszabb kötődés alakult ki ezek iránt a helyek iránt, és a visszajelzések alapján úgy tűnt, hogy mások is hasonló folyamatként élték meg az eseményeket. A jelenség okának felfejtése volt jelen a kutatás kiindulópontja.

Az efemer építészet a tér adott rendeltetésétől eltérő használati konstrukciók létrejöttét eredményezi; váratlan helyzeteket, lehetőségeket mutat meg, melyhez a szokatlan anyaghasználat is hozzájárul. Mi történik azonban a bontás után? Visszaáll a korábbi rend? Egy újonnan létrejött épület vagy városrész átalakítása esetében a régi struktúra megszűnése hiányérzetet válthat ki a közösségből, és a hozzá kötődő emlékek még sokáig tovább élnek. Vajon nem lehet ez érvényes az efemer építészet esetén is? Feltételezésem szerint a rövid idejű fennállása ellenére az ideiglenes alkotások hosszabb távú kihatással rendelkeznek. Kutatásom célja egy olyan szempont feltárása, melynek jelentősége nagyrészt másodlagos marad az efemer építészet újszerűségét, látványos jellegét tárgyaló diskurzusokban.

A DOLGOZAT FELÉPÍTÉSE

A dolgozat 1+3 fejezetből épül fel – az első fejezetben az elméleti megközelítést vázolom fel, míg a következő három fejezetben az utólagos kihatások háromfajta kategóriáját mutatom be, lenyomatokként azonosítva az utóhatásokat. Az egyes kategóriákon belül az esettanulmányok készítésén keresztül azonosítottam a különböző hatásmechanizmusokat. A választott esetek átfogó képet nyújtanak az efemer építészetéről, és egy-egy globális szintű jelenség lokális gyakorlatának tekinthetők. Mivel azonban korlátozott mennyiségű példát vizsgáltam az egyik legfontosabb, a személyes megismerhetőség kritériuma alapján, ezért nem kizárt, hogy további ideiglenes építészeti alkotás vizsgálata

az utóhatások további aspektusait hozza felszínre. Az általam felállított rendszer emiatt nem tekinthető véglegesnek, inkább egy bővíthető és moduláris struktúraként írható le. A szöveg szerkezete hasonlóképpen működik: mivel a vizsgált példák egyszerre több-fajta lenyomatot is hagyhatnak maguk után, ezért az esettanulmányok nem tömörszerűen jelennek meg a szövegben, hanem a megfelelő fejezetekben passzusokként. A dolgozatnak így többféle olvasata lehetséges: a fejezetek szerinti lineáris haladás, illetve a fő esettanulmányok szakaszonkénti összeolvasása szerint. A kutatás a kézzelfogható maradványoktól indulva a közösségi térélmény és a helykötődés fogalmain keresztül az efemer építészet kollektív emlékezetre gyakorolt hatásaig és kulturális befolyásaig halad, a fizikai és a kulturális lenyomatok végső összekapcsolásával zárva a kört.

Az első fejezet, az elméleti megközelítés az efemer építészet meghatározásával kezdődik. Fontos különbséget tenni az „örökkévalóságnak” tervezett és az ideiglenes építészet között. Ez utóbbi a rövid, előre meghatározott időtartamra való tervezésből adódóan megkérdőjelez számatlan, jól bevett építészeti paradigmát. A fejezet további részei az efemer építészet főbb jellemzőit járják körül, különös tekintettel azokra az aspektusokra, melyek valamiképpen a „jövőbe” mutatnak. A második részben az ideiglenes építészet azon jellemzőjét vizsgálom, mely szerint olyasmire képes rámutatni és választ keresni, melyre a permanens építészet csak lassan tud reagálni. Figyelemfelkeltő és kérdező szerepe van, és nagymértékben hozzájárulhat az épített környezet későbbi alakulásához, hiszen jelenlétével egy potenciális jövőképet mutat meg, tesz próbára. A fejezet harmadik részében a fenomenológia és a személyes emlékezet vonatkozásait tárgyalom – ideiglenes építészeti eseményről lévén szó, a néző valós idejű részvétele és a szerzett benyomások felértékelődnek. A tapasztalás emléke pedig a meglévő térhez kapcsolódik hozzá, és felidéződik azután is, hogy maga az esemény már elmúlt. A második fejezet, mely az utólagos kihatások egyik kategóriáját tárgyalja, olyan esettanulmányokat foglal magába, melyek kézzelfogható, fizikai lenyomatokat hagynak maguk után. Ide tartoznak azok az efemer építészeti alkotások, melyek valamilyen okból kifolyólag nem bontódtak el, hanem ottmaradtak részben vagy akár egészben, illetve fizikai lenyomatként azonosíthatóak a tervezetten bontható és aztán újjáépíthető installációk is. Ezek leginkább az évente ismétlődő rendezvények, fesztiválok építészetére jellemző. A maradványok vagy újra felbukkanó installációs elemek hasonlóképpen működnek, mint az építészeti romok – nosztalgikus érzést keltenek a nézőben, egy elmúlt eseményre emlékeztetnek.

A harmadik fejezet a közösségi lenyomatokat ismerteti. Olyan utóhatásokról van szó,

melyek egyéni és lokális szinten működnek, megváltoztatva a hely megítélését és a közösség hozzá fűződő viszonyát. Legerőteljesebben azokban az esetekben figyelhető meg, amelyek eleve valamilyen problémás téri szituációra reagálnak. Ezek az efemer építmények képesek egy jobb alternatívát felmutatni, de legalábbis fő céljaik közé sorolható a problémára való figyelemfelhívás. Az ebben a fejezetben tárgyalt esettanulmányok legtöbbje alulról szerveződik, hiszen a helyi civil közösség az, amely leghamarabb felismeri a hiányosságokat. Az ideiglenes beavatkozások nyomán a korábban kihasználatlan, személytelen terekhez ragaszkodni kezd a helyi közösség, nem-helyek tudnak helyekké formálódni, illetve több esetben lépések történnek annak érdekében, hogy az adott hely valóban átalakuljon és bekapcsolódjon a lokális életbe. Az efemer építészet által megvalósított ideálkép más, hasonló esetekben is tud hasznosulni.

A negyedik fejezetben az utóhatások harmadik kategóriáját, a kulturális lenyomatokat elemzem. Az efemer építészet jelenlétével is képes szellemi szinten, kulturális párbeszédet indukálni, ezek pedig fennmaradnak azután is, hogy a konkrét építészeti esemény véget ér. A fejezet első részében az anyagok jelentésváltozását tárgyalom az egyik leggyakrabban előforduló, elsődlegesen nem erre a célra felhasznált építkezési állványzaton keresztül bemutatva. Az efemer építészet ideiglenessége ellenére az emlékezetfolyamatokban is részt vesz, hatással lehet a kollektív emlékezetre. Végül a fejezet második felében a szakmára való khatást vizsgálom, mely megjelenhet diskurzus formájában, az építészeti praxisára való khatással, az építő workshopok edukációs jellege által, illetve hosszabb távon egész irányzatokra befolyással lehet. A legtöbb ideiglenes építészeti alkotás maradandó nyomot hagy a dokumentálás által, és ezáltal olyan terek megismerését teszi lehetővé bárki számára, melynek tervezett lélettartama már lejárt. Néhány esetben pedig az efemer építészet jelentősége túlnő önmagán, és mint szimbólum értékű alkotást, permanens módon újraépítik.

A KUTATÁS MENETE

A kutatás elméleti vizsgálatokon, esettanulmányok készítésén, illetve a személyes tapasztalatok feldolgozásán alapszik. A bemutatott esettanulmányok nagyjából Romániában, illetve Közép- és Kelet-Európában valósultak meg – ezt egyrészt a személyes kötődés, másrészt a társadalmi, gazdasági és kulturális körülmények hasonlósága indokolja, az egyes esetek egymáshoz való viszonyítását lehetővé téve. Bár a ku-

tatás során számos efemer építészeti művet vizsgáltam, a kutatás szempontjából ennél jóval kevesebbet tekintettem mérvadónak, mivel a bontás utáni állapot vagy a következmények csak ritkán kerültek dokumentálásra. Ezt a hiányt részben jelen dolgozat is igyekszik pótolni. Részletes esettanulmányt kizárólag olyan projektről készítettem, melyet személyesen bejártam vagy részt vettem a tervezésében, építésében. Ez utóbbiak részét képezik a mesterműként megjelölt alkotások is: a Someș Delivery kulturális rendezvény részeként tervezett és épített Someș Alley és Someș Pavilion, illetve a Méra Világzenei Fesztivál helyszíni és építészeti kialakítása.

A kutatás során készített összesítő adatbázis függelékként kapott helyet a dolgozatban. A nagyszámú eset vizsgálata egy adott ponton túl már nem hozott új eredményt, így a kategóriatelitődés miatt a gyűjtemény bővítését nem folytattam tovább. Az alkotásokat egyrészt mérhető, objektív szempontok szerint (helyszín, terület, lélettartam, anyaghasználat stb.), másrészt a közvetlen környezettel való relációjuk (térkompozíció), illetve rendelkezésre állás függvényében az utólagos khatásuk alapján elemeztem. A létrejövő változásokat nemcsak építmények szintjén, de épített környezet, téri helyzetek és azoknak interpretációja szempontjából is vizsgálom.

A kutatásban hivatkozott efemer építészeti alkotások lélettartama néhány naptól néhány évig terjed, de a befejezés minden esetben előre eltervezett volt. Mint térbeli, építészeti művekre főként a beavatkozás, az alkotás vagy az építmény fogalmakkal hivatkozok a szövegben. Előfordulnak a pavilon és az installáció kifejezések, melyeket jelen dolgozatban egy szűkebb értelmezésben, efemer építészeti vonatkozásukban használom – hiszen a pavilonok nem minden esetben ideiglenesek, pl. a történelmi parkok vagy lakóházak kerti pavilonjai, az installáció kifejezést pedig gyakran használjuk művészeti alkotások esetében is.

ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉS

MI AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET?

A városban nap mint nap találkozunk különböző felújítások állványzataival, útjavításokkal. Ideiglenes létesítményeket igényelnek az utcai vásárok, a városnapok, az aláírásgyűjtő standok, a hajléktalanok alvóhelyei, a menekülttáborok, háború vagy természeti katasztrófa sújtotta helyszínek, a különböző sportmaratonok, a tüntetések, egy-egy elhagyott épületben megtartott események (rendszerint kiállítás vagy fesztivál). A funkcionális, pl. építkezési vagy sürgősségi ideiglenes átalakítások váratlan helyzeteket eredményeznek, melyeknek hatása nincs előre eltervezve, mégis nagymértékben befolyásolják a téri érzékelésünket.

Az épített környezetünk ideiglenessége igen tág értelmezési lehetőséget jelent. A kutatás céljának és terjedelmének megfelelően azonban egy ennél szűkebb metszeten keresztül vizsgálom a témát. Értelmezésemben az efemer építészet valamilyen céllal jön létre, legyen szó a téralakító, javító szándékról, valaminek a kifejezéséről vagy egy téri atmoszféra létrehozásáról. A dolgozatban használt efemer vagy ideiglenes jelző alatt olyan építményeket értek, amelyek a kezdettől fogva egy véges időszakra lettek tervezve, akár rövidtávú, pár napos, akár hosszútávú, pár éves beavatkozásról van szó. Ennek a típusú építészetnek meghatározó és elidegeníthetetlen jellemzője az időszakosság – determinálja a kiinduló gondolatot, a tervezést, a kivitelezést és mindez által a felhasználók térélményét is. Véges volta miatt felszabadít egy sor olyan kötöttség alól, amely a permanens épületek esetében jelent fontos szempontot: jogszabályoknak és megrendelői igényeknek való megfelelést, szerkezeti tartósság, víz- és hőszigetelés stb. Esetenként nincs is megbízó vagy előírt tervezési program. Ez a relatív szabadság (hiszen így is vannak anyagi, tartószerkezeti stb. határok) lehetővé teszi a nagyfokú absztrakciót, a térrel, anyaghasználattal való kísérletezést, és mindezzel együtt az építészeti koncepció leginkább eredeti formában való megvalósulását.

Felülíródnak olyan építészeti paradigmák, melyeknek alapjait évszázadokkal ezelőtt Vitruvius fektette le a tartósság, hasznosság és szépség hármastételével.¹ Az építészet-történet során ez a felosztás ugyan többször átértelmeződött, kibővült különböző korok és stílusok különböző megközelítéseinek megfelelően, többé-kevésbé azonban ma is aktuálisnak mondható. Az ideiglenes építészet kísérleti jellege miatt érdemes legalább érintőlegesen vizsgálni a rá vonatkozó érvényességét. Hogyha az efemer építészetre

mint eseményre tekintünk (ld. lennebb), feltehető Bernard Tschumi építész és teoretikus kérdése a tér és a benne történő, azt létrehozó események viszonyáról: valóban szükséges korlátok ezek, amelyek nélkül nincs építészet?²

Ezen „korlátok” eltolódása megfigyelhető számtalan efemer építészeti műben. A szépség például előtérbe kerül azoknál az installációknál, melyeknél a látvány, a lenyűgözés ereje a fontos. Ezek leginkább díszletként vagy hangulatkeltő elemként működnek, vagy a nézőben valamilyen erős vizuális benyomás keltése a szerepük. Jól illusztrálják ezt a világiállítások pavilonjai, vagy a zenei fesztiválok látványelemei, ez utóbbiak pedig annyira rövid időre készülnek, hogy szerkezeti tartósságuk sokszor nem is tevődik fel megoldandó problémaként. A hasznosság jellemzően azokban az esetekben válik dominánssá, ahol nagyon kötöttek az anyagi keretek vagy valamilyen sürgősségi helyzetről van szó. Ezekben a helyzetekben az építmény megfelelő működése az elsődleges, felülírva a vizuális megjelenést vagy akár a tartósságot is. A tartósság értelmezésemben szétbontható a szerkezeti stabilitás és az időtállóság tényére. Előbbi a látványos vagy valamilyen technológiai innovációt bemutató ideiglenes szerkezetek esetében érvényes – bár egy látványos tartószerkezetenél kérdés, hogy vajon nem a struktúra szépségét értékeljük-e jobban. Az időtállóság az efemer építészet esetében a meghatározásból kifolyólag nem tevődik fel – természetesen a legtöbb esetben nem a szerkezet időtállóságán múlik az efemer installáció élettartama, hiszen az hosszabb élettartamot is lehetővé tenne.

MEGMUTATÁS

Az efemer építészet fogalma összenőtt a színes, villogó, pop-up installációk és a fesztiválok, kiállítások díszleteinek képével. Minél látványosabb és izgalmasabb, annál jobb, minél inkább képes újat és szokatlant mutatni a bevett mindennapokban, annál többen felfigyelnek rá. Az ideiglenes építészet pusztán megjelenésével jelként működik, és képes magára és a környezetére felhívni a figyelmet. A kérdés csak az, hogy hogyan használjuk a megszerzett figyelmet.

A láthatóság és a figyelemfelkeltés egyik eszköze a lépték – evidens módon minél nagyobb az ideiglenes építmény a környezetéhez viszonyítva, annál inkább rendhagyó

¹ Vitruvius ókori római építész, hadmérnök *Tíz könyv az építészetről* c. írásában az építészet három alap tulajdonságát jelöli meg: szépség, hasznosság, tartósság (gyakran latin nyelven említve: venustas, utilitas, firmitas)

² TSCHUMI, Bernard: *Architecture and Disjunction*, The MIT Press, 1996, 108.

és szembeütő. Emellett az efemer építészet képes olyan nézőpontokba „kényszeríteni” a nézőt, amelyet az korábban elkerült vagy épp ellenkezőleg, olyan sokszor látott, hogy már nem figyel rá. Az ismerős helyek megszokását, azok kikerülését a tudatos fókuszról a környezetpszichológia a környezeti dermedtség fogalmával magyarázza.³ Ebből az állapotból valamilyen helyi változás tud kibillenteni és rábírn arra, hogy újra aktívan megfigyeljük a minket körülvevő teret. Egy új téri nézőpont megtalálása nemcsak a tudatos megfigyelést erősíti, de új megvilágításba helyezi a környezetet, új összefüggések is megmutatkoznak. A fizikai nézőpontváltásra adnak lehetőséget a szokatlan vagy félreeső helyeken felbukkanó installációk, a zárt határokat vagy akadályokat áthidaló beavatkozások vagy a toronyszerű pavilonok. A kilátás és a rálátás új szempontokat nyit meg, téri és szellemi értelemben egyaránt.

A jelenséget jól példázza az a csehországi installáció, mely egy főtéri barokk szökőkút teljes körbefalazásával érte el, hogy az újra a városlakók figyelmébe kerüljön. Jan Šepka cseh építész az Észlelés installáció részeként a város szimbólumaként számontartott műemléket ideiglenesen egy magas fallal vette körbe, kizárva azt a köztér látképéből. Ugyanakkor egy felüljárón keresztül megközelíthetővé tette egy ottani művészeti galéria emeletéről, ezáltal szökőkút egy időre a galéria terének vált részévé. Az installáció a kitakarás-kiemelés által nemcsak „áthelyezte” a szökőkutat, de a városi köztérre és műemlékekre alkotott megszokott felfogást forgatta ki. A tér „kiforgatásával” éltek Ilija Letilovic és Igor Pedišić horvát építészek a zadari Rektori Palotában tervezett kiállítás esetében: a palota felújításának idején a kiállítás témája maga az épület szerkezete, csontváza volt, csupaszon kiállítva. A történelmi épület egy olyan oldalát láthatták a látogatók testközelből, melyet egyébként soha nem tapasztalhatnának meg. A megszokott téri szituációkból való ideiglenes kimozdulás, a szokatlan nézőpontba helyezkedés építészeti eszközökkel éri el, hogy a nézők átértékeljék a saját és a környezetük viszonyát, hasonlóan ahhoz, ahogy egy provokatív képzőművészeti alkotás képes elgondolkodtatni.

Az efemer építészet egyaránt mutat rá az aktuális problémákra és közvetít állásfoglalást. Mivel nem léteznek egzakt válaszok, az adott külső tényezőkből nem következtethető ki egyetlen helyes megoldás. Így különböző változatok próbája útján közelítünk az egyre megfelelőbb variáns felé – tulajdonképpen valós méretű modellezés történik.

Kép [14. o.]: Körbezárt barokk szökőkút a főtéren. Észlelés, Jan Šepka, Csehország, 2016. Fotó: Tomáš Malý. Forrás: archdaily.com

³ DÜLL Andrea: Az identitás környezetpszichológiai értelmezése, helyérvzés, helykötődés, helyidentitás. In: BODOR Péter [szerk.]: *Emlékezés, identitás, diskurzus*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2015, 112.

Don Handelman antropológus az olyan publikus szociális eseményeket, mint rituálék, városi szintű rendezvények és fesztiválok, tekinti modelleknek. A modell a tudományos kutatásokban használt értelmezés szerint egyfajta zárt rendszert jelent, amely egy absztrahált valóságot mutat be, a vizsgált jelenség szempontjából lényeges tényezőket tartva meg. A modell nem másolja és nem is reprezentálja teljes egészében a valós életet, hiszen, ha minden létező tényezőt átvennénk, ugyanolyan komplex és kontrollálhatatlan környezethez jutnánk, akárcsak az imitálandó valóság.⁴ Handelman szerint az esemény-mint-modell teleologikus, mindig van célja. Egy lehetséges jövőképet jelenít meg, és egyben létrehozza a szükséges feltételeket vagy elindítja a folyamatot ezen jövőkép megvalósulásához.

Hogyha eseményként tekintünk az efemer építészetre egyrészt építészeti szempontból, hiszen a permanenshez képest előre jól meghatározható kezdete, története és vége van, másrészt a nézők szempontjából, akik a mindennapokból kilépő, szociális eseményen résztvevő közösséget jelentik, akkor analógia állítható a publikus esemény és az efemer építészet között. Következésképp elmondható, hogy az efemer építészet mint modell képes egy hely lehetséges jövőképét megmutatni, ezáltal pedig befolyásolni azt. Bizonyos esetekben az ideiglenes beavatkozások kifejezett célja, hogy valamilyen megoldandó problémára hívják fel a figyelmet azáltal, hogy mutatnak egy jobb alternatívát. Képesek egy utópikus jövő gyakorlati szemléltetésére és a közvetlen próba útján segíteni a hosszabb távú tervezést. Például városi ipari zónák rehabilitációja során gyakran teszik próbára egy új funkció bevezetése előtt az ideiglenes téri infrastruktúrát. Az utólagos hatás az esetleges későbbi, permanens átalakításokban mutatkozik meg igazán – ebben az esetben sikeres volt az ideiglenes beavatkozás.

1. TÉZIS: INDIKÁTOR

AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET EREJE SZOKATLANSÁGÁBAN ÉS ÚJSZERŰSÉGÉBEN ÁLL. KÉPES RÁIRÁNYÍTANI A FIGYELMET A MEGSZOKOTTSÁG OKÁN MELLŐZÖTT JELENSÉGEKRE, RÁMUTATNI AKTUÁLIS KÉRDÉSEKRE, PROBLÉMÁKRA ÉS KORÁBBAN FEL SEM MERÜLT IGÉNYEKRE. KÉPES EGY JÖVŐKÉPET, ÉS EZÁLTAL VÁLTOZÁST GENERÁLNI.

Egy ideiglenes építészeti alkotás a nézőnek a fizikai helyváltoztatás által olyan új nézőpontot ajánl fel, amely tudatos megfigyelésre ösztönzi, és új megvilágításba helyezi a környezetét. A felmutatott problémákra egyúttal választ is ad – az efemer építészet mint a valós élet modellje, a kísérletezés és a közvetlen próba útján egy lehetséges megoldást, jövőképet jelenít meg, ezáltal befolyásolva is annak alakulását.

ÉSZLELÉS ÉS EMLÉKEZÉS

Az efemer építészet egyik erőssége az eseményszerűség, hogy rövid idő alatt megépülhet, egyik napról a másikra felbukkanhat, és a meglepetés és az újdonság erejével hat a nézőre. Tűnékenysége az élménnyről való lemaradás tudatában még inkább vonzóvá teszi, önmagában válik eseménnyé, még mielőtt bármilyen hozzárendelt funkcióját megismernénk. Az újdonság iránti kíváncsiság már előre felnagyítja az installáció jelentőségét és a látogatás élményét.

Az, ahogyan észleljük az efemer építészetet, a szerkezeti forma, az anyaghasználat ugyancsak nagy szerepet játszanak abban, ahogyan érzékelünk egy épületet, meghatározzák annak karakterét. Az ideiglenesség egyszerű, nem káros vagy marandó beavatkozást, könnyen össze- és szétszerelhető vagy gyorsan lebomló építőelemeket, anyagokat feltételez. Az efemer építészetre általában jellemző a szerkezeti könnyedség, az anyagokkal, új technológiákkal való kísérletezés – az installáció sokszor nem is hagyományos építőanyagokból épül fel. Hogyha fenomenológiai szempontból vizsgáljuk a jelenséget, akkor a szokatlan anyaghasználat szorosan kapcsolódik, hozzájárul az átmenetiség megéléséhez, az efemer építmények másféle hatással vannak a használókra, mint nem-ideiglenes társaik. A fenomenológia általánosan elfogadott meghatározása szerint a környezetünk észlelése multiszenzoriális tapasztalati jelenség, vagyis feltétele a néző testi észlelése az egyidejűleg több érzékszervünkre ható, látási, tapintási, szaglási és hallási ingereket közvetítő térben.

Az átélt téri tapasztalás megmarad emlékezetünkben, és akarva-akaratlanul felidéződik az elmúlt esemény – ez esetben az efemer építészeti mű – képe. Vizuális analógiaként talán a hosszú expozíciós fényképek rögzítik hasonlóképpen a környezet változásának emlékét. Az objektív és a szubjektív leképezés határán mozognak Michael Wesely német fényképész felvételei építkezésekről, köztéri vagy belső terekről, melyek átalakítás alatt állnak. A fényképek több hónapig, akár évekig tartó expozícióval készülnek,

⁴ HANDELMAN, Don: *Models and Mirrors - Towards An Anthropology of Public Events*, New York: Berghahn Books, 1998, 28.

megörökítve az ezalatt az időintervallum alatt végbemenő változásokat.⁵ Egyed Péter magyar fényképész hasonló technikával készített fotókat Budapestről, és az egyik, hónapokon keresztül készülő felvételén látszik, ahogy éppen elbontanak egy épületet. Az idősíkok egymásra tevődése nosztalgikus szellemképet eredményezett. Egyszerre látjuk a régi épületet, mely valaha meghatározta az utcakereszteződést, és a helyén a síkra egyengetett területet. A fényképezőgép és a film az emlékezés analógiájaként ugyanúgy leírható megtörtént események, konkrét helyek vizuális rögzítéseként, mint a szubjektív megélés leképezésként, melyet a fotós vagy az emlékező saját élménye és értelmezése árnyal.

Emlékezet és épített tér viszonyával igen kiterjedt szakirodalom foglalkozik, különböző tudományterületek megközelítéséből. Dolgozatomnak nem célja ennek teljes körű ismertetése, mindazonáltal fontos néhány, az esettanulmányok szempontjából releváns fogalmat tisztázni. Kétféle emlékeztípus fordul elő jelen kutatásban: egyrészt az egyéni emlékezet, mely az érzékelés-észlelés kapcsán válik fontossá, másrészt a kollektív emlékezet mint társadalmi konstrukció, melyre a negyedik fejezetben térek majd vissza bővebben. Emlékezet és építészet kapcsán Juhani Pallasmaa finn építész és akadémikus írja, hogy visszaemlékezéseink situációs és térbeli emlékek, helyekhez és eseményekhez kötődnek.⁶ A valóságos térre rátevődik az egzisztenciális, vagyis megélt tér, melyet az egyén emlékei és tapasztalatai strukturálnak. „Az érzékelés, az emlékezés és a képzelet állandó kölcsönhatásban működnek; a jelenlét birodalmát átszövik az emlékezet és a fantázia képei.”⁷

A helynek az egyén számára betöltött fontossága a környezetpszichológiában is külön fogalomként létezik mint a környezet jelentése, melyben a környezet és az egyén egyenlő szerepet játszik. Itt másodlagossá válnak a környezet/tárgy objektív tulajdonságai, és nagyobb hatást eredményez a pszichológiai jelentés. Düll Andrea magyar környezetpszichológus szerint „[...] ez a hatás nagyon hosszú távú is lehet, sőt, gyakran még akkor is érvényesül, ha az adott környezet vagy annak tárgyi elemei fizikailag

Kép [18. o.]: Egy budapesti elbontott épület szellemképe Egyed Péter fényképén. Forrás: litera.hu

5 TUCKEY, Jonathan: Michael Wesely: Time Frames, *Building on the Built*, 2021. <https://www.buildingonthebuilt.org/archive-michael-wesely#fromHistory> (utolsó elérés: 2022. 03. 27.)

6 PALLASMAA, Juhani: „Space, Place, Memory and Imagination: The Temporal Dimension of Existential Space”. In: ANDERSEN, Michael Asgaard [szerk.]: *Nordic Architects Write: A Documentary Anthology*, London: Routledge, 2008. 188-201, 192.

7 PALLASMAA, Juhani: *A bőr szemei*, Budapest: Typotex Kiadó, 2021, 98.

jelentősen módosulnak, vagy már nincsenek is jelen az életünkben.”⁸ A környezetnek tulajdonított jelentés függ a hozzá fűződő emlék, jelentés fontosságától is.

Emlékeink tehát helyekhez kötődnek, a valóságos teret elmúlt események benyomásai, élményei együtteseként éljük meg. Az efemer építészet mint a valóságos térben létrejövő esemény, ugyancsak nyomot hagy a nézőben, ez azonban meghatározásból adódóan más jellegű lesz – hiszen az efemer struktúrát tűnékenységének tudatában éljük meg. Mindez hozzájárul az élmény, és egyúttal az emlékek intenzitásához.

2. TÉZIS: LENYOMAT

AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET HATÁSA TÚLMUTAT SAJÁT TERVEZETT FIZIKAI ÉLET-TARTAMÁN, SZELLEMI ÉRTELEMBEN KITERJEDTEBB ANNÁL. HATÁSA AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET, EZEN BELÜL A HELYEK JELENTÉSÉNEK ÉS TÉRHASZNÁLATI MÓDJAINAK FORMÁLÁSÁBAN NYILVÁNUL MEG, ÉRZÉKELNI PEDIG FIZIKAI, TÁRSADALMI, KULTURÁLIS LENYOMATAIBAN LEHETSÉGES.

A következő fejezetekben az efemer építészet utóhatásait az egyes lenyomattípusok szerint kibontva vizsgálom. A különböző lenyomatok létrejöhetnek szimultán is egy efemer építmény nyomán, és épülhetnek egymásra vagy létezhetnek egymástól függetlenül. A hármas kategorizálás lineáris bemutatása az értelmezhetőséget segíti, valójában a lenyomatok egy mátrixszerű rendszerben épülnek egymásra.

⁸ DÜLL, Andrea: *A környezetpszichológia alapkérdései - Helyek, tárgyak, viselkedés*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2009, 60.

FIZIKAI LENYOMAT

Az efemer építészet meghatározásból adódóan véges idejű, és ennek egyik feltétele, hogy teljes mértékben elbontódik, amikor eljön az ideje. Sok esetben már a tervezési folyamatot is befolyásolja az installáció utólagos sorsa – visszaforgatás az építőiparba, újrahasznosítás, esetleg az installáció részben vagy egészében felbukkan egy következő rendezvényen. Ezek az esetek, mivel bizonyos szintig tovább követhetők, egyfajta fizikai lenyomatként azonosíthatóak. A fizikai lenyomatok másik kategóriáját a kivételek jelentik – azok a töredékek, melyek nem tervezetten, de mégis ottmaradtak. Az efemer építészet idővonalában ezek a fajta lenyomatok romokként azonosíthatóak. Alois Riegl osztrák művészettörténész a modern műemlékkultusz kapcsán egy olyan értékrendszert dolgoz ki, melyben megjelenik a régiségérték is: az újonnan létrehozott emberi alkotáson a természet romboló erői kezdenek el munkálkodni. A régiségérték az anyag patináján keresztül érzékelhető, szélsőséges esetben a romokban nyilvánul meg. Riegl szerint a régiségérték az érzéki [optikai] benyomás révén mutatkozik meg, és emiatt közvetlenül az érzelmekre hat.⁹ Hannes Böhringer német filozófus a romok formai komplexitását hangsúlyozza, mely kizárólag szándékos tervezés nélkül, előreláthatatlanul jöhet létre.¹⁰

Bár az általam vizsgált esettanulmányokban nem ennyire drasztikus a fizikai lenyomatok helyzete, a romok analógiája jól szemlélteti a hatásmechanizmusukat. A következőkben a fizikai lenyomatok két típusát – visszatérő, vagyis iteratív és maradó, vagyis remanens – vizsgálom. A hozzájuk kapcsolódó két fő esettanulmány [az Electric Castle Festival és a Méra Világzenei Fesztivál], illetve a Someș Delivery Pavilion olyan rendezvények alkalmával valósult meg, melyek előre tudhatóan, évente rendszeresen megrendezésre kerültek.

ITERATÍV

Az iteratív lenyomat az olyan, nyomtalanul elbontott efemer építészetre vonatkozik, mely részleteiben vagy akár teljes egészében visszatér, illetve újra felépül egy következő

esemény alkalmával. Ennek legegységesebb megjelenési formája a fesztiválépítészet vagy egy rendszeres időközönként ismétlődő rendezvény. Egy újra felhasznált tárgy vagy építmény már magán hordozza az előző történések patináját. Pragmatikusabb megközelítésben a visszatérő elemek, ez esetben építészeti installációk, a rendezvény arculatát erősítik amellet, hogy egy környezettudatos megközelítést képviselnek.

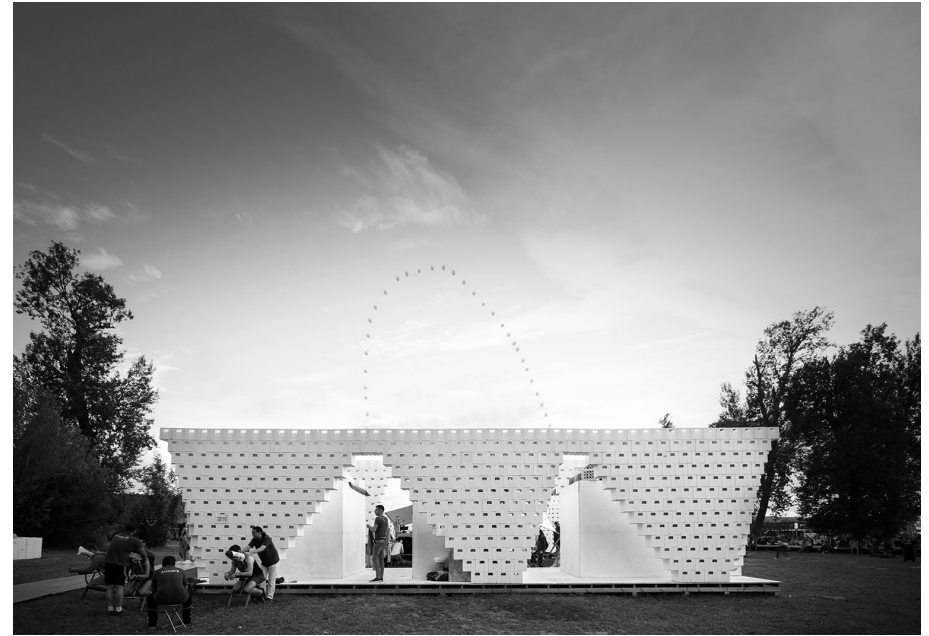
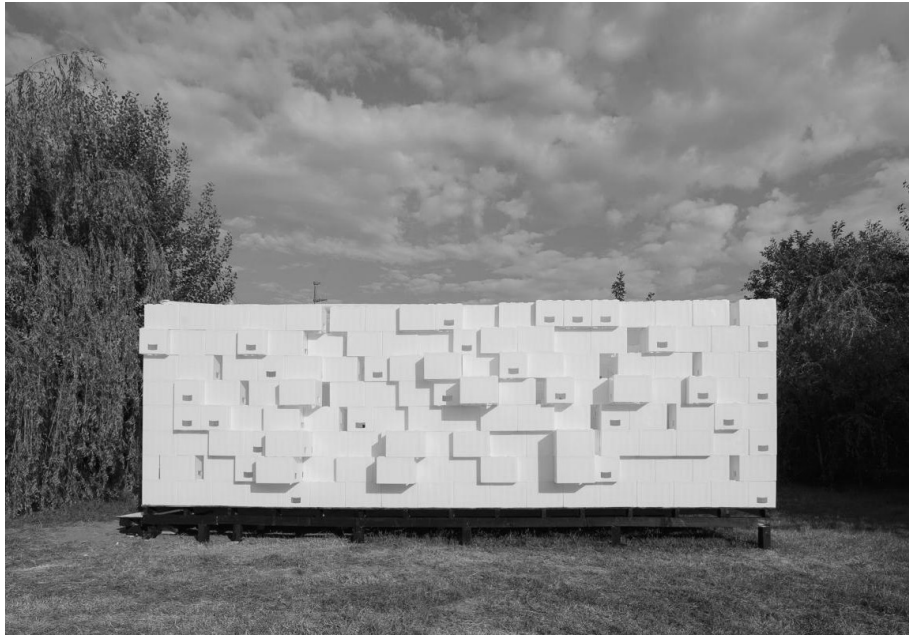
Electric Castle Festival #1

Romániában a 2013-ban induló Electric Castle fesztivál az elsők között volt a nagy zenei fesztiválok között, amelyek egy építésziroda segítségével, ez esetben a kolozsvári Atelier MASS csapatával valósított meg egy összehangolt vizuális arculatot. A helyszín a bonchidai Bánffy kastély, melynek megőrzése és felújítása 2001 óta, kis lépésekben folyik a Transylvania Trust Alapítvány vezetésével. A jelentős építészeti örökséget képviselő épület közvetlen közelében csak olyan ideiglenes installációkat és pavilonokat lehet elhelyezni, melyeknek nincs alapzatuk és semmilyen maradandó nyomot nem hagynak maguk után. A szervezők kitartottak az egyedi megjelenés mellett, szándékosan kerülve a bérelhető sátrakat és sörpadokat. Az Atelier MASS munkatársaival való szoros együttműködés eredményeként a fesztivál építésze a műemléki épületeket tiszteletben tartó, letisztult designt kapott, melyben a semleges, fehér szín dominált, a hangsúlyt a romos kastélyra irányítva. Számos olyan építőelem került felhasználásra, melyeket aztán egy külső rakárban tároltak a következő évi rendezvényig. Az egyik visszatérő és a fesztivál kezdeti arculatát meghatározó elem a sörösládákból épített, különféle installációk és berendezési tárgyak voltak. A homogén, fehér ládák egy része a bárpultokat tartotta, másik része 2014 és 2017 között különböző formájú pavilonná állt össze. A sörösládák mint legó építőelemek, bármilyen formában és méretben összeilleszthetők, és ez a játék jelentette a tervezés alapját is. 2014-15-ben füstlabirintusként épültek fel, a tömör falfelületek pedig az egyes ládák pixelszerű, illetve hullámszó hatást keltő kirakásával váltak „tapinthatóvá”. 2017-ben egy, minden oldaláról ferde átjárókkal szabdalt, dobozszerű pavilon valósult meg. A homlokzatok nyitott-zárt játéka egy síkszerű, grafikus jelleget kölcsönzött az installációnak.

⁹ RIEGL, Alois: A modern műemlékkultusz lényege és kialakulása. In: MORAVÁNSZKY, Ákos – M. GYÖNGY, Katalin (szerk.): *Monumentális. Kritikai antológia*, Budapest: TERC Kiadó, 2006, 58-64, 64.

¹⁰ BÖHRINGER, Hannes: Romok a történelmentüli időben. In: *Nappali ház – művészeti és irodalmi szemle*, 1990/1, 53-59, 57.

Képek [26-27. o.]: A sörösládákból összerakott füstlabirintus változatai, Electric Castle Festival, 2014-2017. Fotó: Dacian Groza, Andrei Mărgulescu. Forrás: Atelier MASS.

Az évek során gazdagodó gyűjtemény a raktárban bárkinek rendelkezésére állt – hiszen ahogy teltek az évek és fejlődött a fesztivál, egyre több tervező csapatot vontak be a helyszín kialakításába. Egy-egy jól kitalált installáció elemei korántsem ugyanoda kerültek vissza a következő évben. A fesztivál növekedésével párhuzamosan azonban egyre több „ready-made” elem használata válik szükségessé: bérelhető sátrak, pavilonok, dekorációk. Ezzel szemben az organikus, egymásra és egymásból építkező installációk száma egyre inkább csökken – minthogy ezek kisléptékű, ellenben nagyobb idő- és erőbefektetést igénylő alkotások (és talán egy másfajta jelentéssel is bíró környezetet teremtenek), már kevésbé férnek bele a közel tízszeresére nőtt fesztivál kereteibe.

Méra Világzenei Fesztivál #1

A Méra Világzenei Fesztivál egy Kolozsvár közelében lévő, kalotaszegi faluban kerül megrendezésre évről évre 2016 óta. A helyszín és a kis lépték kezdetektől determinálta az építészeti arculatot, a helyi anyagok és motívumok, illetve talált tárgyak használatát és a következő években való újrafelhasználást. A helyszín a Méra központjában található Szarka-telek, melynek egykori lakóháza most tájházként működik. A fesztivál helyszínének kialakításában a koho’ [akkor még KOOHO] tagjaként vettem részt.¹⁰ Már az elejétől fogva szorosan együtt működünk a szervezőkkel, a kis lépték pedig lehetővé tette, hogy a fesztiválhelyszín kialakításának minden aspektusával foglalkozunk. A kezdeti alacsony költségvetés miatt ez nagyjából mindent magába foglalt: a helyszínrendezés tervétől kezdve a színpad, bárók, minden bútor és egyéb installáció építésén keresztül a világítás megtervezéséig és felszereléséig. A felhasznált anyagok nagy részét a helyszínen találtuk – bontott tetőcserepet, faanyagot stb., az árnyékolókat pedig egy másik, általunk tervezett és épített pavilontól kölcsönöztük. A legelső évben sok részlet a helyszínen, építés közben alakult ki, és a faluban eltöltött hetek, a vidék és a helyi közösség megismerése nagymértékben meghatározta a designt.

Hasonlóan az Electric Castle-hez, a fesztivál bontása után az installációk nagy

Kép [28. o.]: A tetőcserepből kirakott bárpult részlete, Méra Világzenei Fesztivál, 2017. Forrás: koho’.

¹⁰ Eleinte KOOHO, a szöveg további részében koho’. Akkori tagjai: Ambrus Ákos, Barabás Dénes, Bokor Milán, Bölöni Botond, Fülöp Csenge

része itt is raktárba került, a következő évben pedig kis módosításokkal új formában hasznosult – főként kisebb bútorokat, lámpákat, textileket vagy díszítő elemeket tároltunk. A színpad ugyancsak egy moduláris, könnyen össze- és szétszerelhető elemként épült meg. Mivel a helyszínen évközben is tartottak rendezvényeket, az elraktározott dolgokat többször felhasználták, újabb jelentést kölcsönözve a fesztiválbútoroknak.

Someș Delivery Pavilion #1

A 2015-ben első alkalommal megrendezett kolozsvári Someș Delivery a Kis-Szamos folyó városi életbe való integrálását célozta, évente a folyó más-más szakaszaira fókuszálva. Pályázni lehetett saját projektekkel, legyen szó művészeti, szociológiai vagy egyéb megközelítésről. 2016-ban, a második évben, ugyancsak a koho' csapatként, a rendezvény központi helyszínének, a Someș Delivery Pavilion létrehozásáért voltunk felelősek. Fontos szempont volt az újra felhasználhatóság, ezáltal pedig a könnyű szét- és összeszerelhetőség és tárolhatóság. Ennek megfelelően egy moduláris struktúrát találtunk ki, melynek elemei egyesével szétbonthatók, összezsukhatók. A tetraéder alakú darabok különböző elrendezési módokat és funkcionális felhasználást tettek lehetővé, az adott évi helyszínnek és terepviszonyoknak megfelelően. Úgy alakítottuk ki őket, hogy nemcsak az egyes elemeken belül, de közöttük is hasznos felület jöjjön létre, mintegy átmeneti térként viselkedve.

Az egyes elemek évek múlva is fel-felbukkantak a Szamos parton, és több, a Someș Deliverytől független rendezvény kérte kölcsön őket. Nemrég új pavilon készült, mely sok szempontból rokon az elsővel – hasonló az anyaghasználat, a formavilág, illetve a moduláris működés. A tervezés és kivitelezés az újabb generáció építészhallgatóinak bevonásával történt.

REMANENS

Mi történik, hogyha az elbontás végül mégsem valósul meg? Az efemer építészet remanens lenyomatai olyan töredékek, melyek nem tervezetten, de ottmaradtak.

Mondhatni ezek az maradványok bizonyos szempontból túlteljesítették eredeti rendeltetésüket – téri, funkcionális szempontból olyan értéknövekedés történik, amelyről nem mond le a közösség, és feltételesen az ottmaradás lehetősége is adott. Ilyen például a gödöllői, Turányi Gábor műterme által tervezett ideiglenes nyári tornaterem, mely végül nemcsak ottmaradt, de tovább is épült, teljesítették, 2019-ben pedig a kollektív műterem tervei alapján felújították.¹¹

Ezekben az esetekben nem egy teljes bontás történik és annak helyére egy teljesen új struktúra építése, hanem a korábbi, efemer alkotások által hagyott maradványok továbbfejlődése. A folyamat hasonló a műemléki vagy régi épületek felújításához – ott is a meglévő értékeket, esetenként épületrészt vagy akár egész épületet igyekszünk megóvni és úgy hozzányúlni, hogy az tiszteletteljes maradjon a régivel szemben.

Electric Castle Festival #2

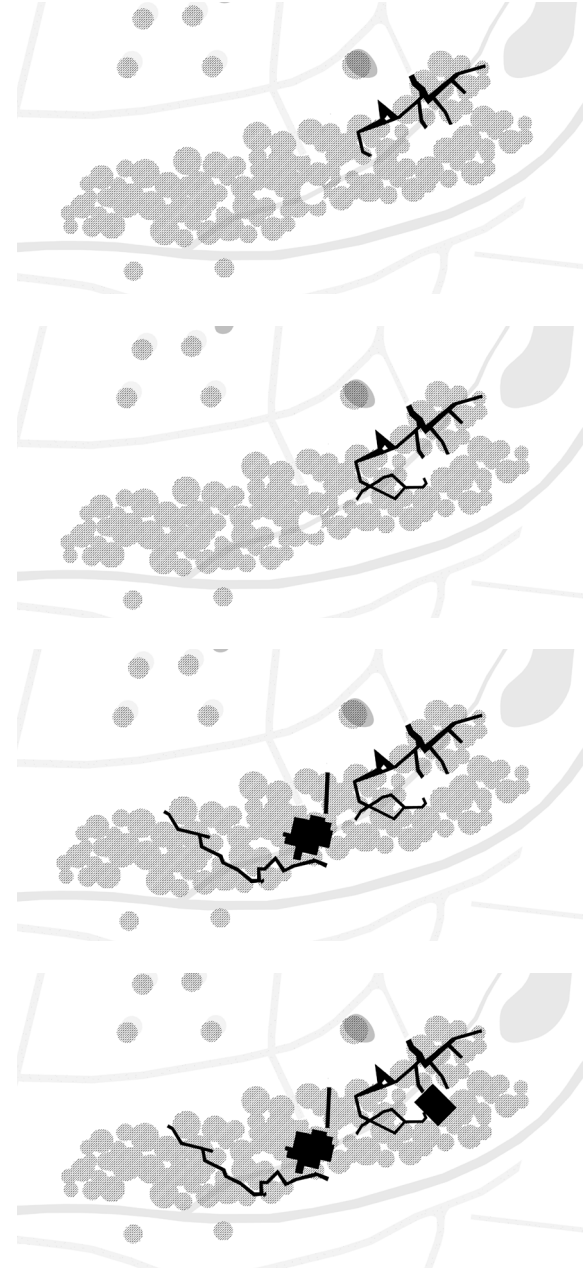
Az első évtől kezdve az Electric Castle folyamatosan terjeszkedett: induláskor a fő helyszínt a kastély udvara és az épületek közvetlen környezete jelentették, később azonban a régi történelmi park teljes területe koncertek és különböző szórakoztató események helyszínévé vált. Az egykor híres kastélyparkot történelme során többször átalakították a kor ízlésének megfelelően, a II. világháború alatt ugyanúgy a pusztítás áldozatává vált, ahogy a kastély is. A tónál, a pataknál és néhány hatalmas fánál nem maradt több. Ha megnézzük azonban például a Google idei szatellit felvételét a területéről, látható, hogy a néhány évvel ezelőtti, üres, mezőszerű állapothoz képest már egy sor kavicsozott ösvény, konténerekből kialakított pavilon és további, elbontott építmény fűlenyomata látszik. A fesztivál tájformáló hatása csak részben szándékos, és minden esetben visszafordítható. Amíg azonban minden évben megrendezésre kerül, a régi, történelmi park területére egy új, kortárs réteg kerül.

Hogyha még közelebb megyünk, a fák lombjai alatt további, fából épített sétányokat és teraszokat találunk. A régi park helyén, a patak árterületén egy

Kép [32. o.]: A bozótban kialakított sétány, Atelier MASS, Electric Castle Festival, 2016. Fotó: Dacian Groza. Forrás: Atelier MASS.

Képek [34. o.]: A bonchidai Bánffy-kastély az első katonai felmérés térképén (1769–1773) és egy 2022-es szatellit felvétel a fesztivál helyszínéről. Forrás: Arcanum, Google Earth.

Kép [35. o.]: A bozótban kialakított sétány fejlődése, Electric Castle Festival, 2014-2017. Forrás: Fülöp Csenge.
11 OSTORÓCZKY Nóra: Nyári tornaterem új burokból, *Régi-Új Magyar Építőművészet*, 23. évf., 2023/3, 48-51.

áthathatatlan bozótos rész alakult ki, 2014-ben az Atelier MASS munkatársai egy labirintusszerű útvonalat terveztek, kialakítva a fesztivál egyik legintimebb zónáját. A pallószerű ösvény a talajtól elemelve [a sűrűn nőtt aljnövényzet és bokrok miatt a föld járhatatlan volt], fagerendákból épült szerkezetre került, a járófelületet pedig fehérre festett faforgácslapok biztosították. Az színválasztás ezúttal nemcsak letisztultságot sugallt, de a sűrű bozótos erős kontrasztba is került a lebegő, szalagszerű ösvénnyel. A buja növényzet szinte teljesen átláthatatlan volt, így a látogatót játékos felfedezőútra invitálta az installáció. A fehér pallórendszert úgy tervezték, hogy bármikor elbontható legyen – végül azonban azóta is ott van, minden évben rákerül egy új réteg forgácslap és tovább bővül az útvonal. A rendszer érdekessége, hogy bárki csatlakozhat hozzá, hogyha követi a rejtőzködés elvét – így jöttek létre kisebb-nagyobb teraszok, melyek a fesztiválon belül is egy külön, titkos helyet jelöltek.¹²

A kastély közelében több helyen is hasonló, könnyen építhető és bontható, faszerkezetű üléshelyek jöttek létre: a kastély északi oldalán lévő fiatal cserjés lépcsőző, árnyékos üléshelyeket rejt 2016 óta, illetve a régi arborétumból megmaradt magas fák törzsei között amőbaszerűen terjednek különböző ülőfelületek. Az egykori kastélypark kortárs átírata válik egyre inkább láthatóvá, promenáddal, kisebb ösvényekkel, pavilonokkal, üléshelyekkel és rejtett lugasokkal.

Méra Világzenei Fesztivál #2

Mérán második évtől kezdett konkrét, ottmaradt nyomokat hagyni a fesztivál: pl. a bárpult szerkezete, a közvetlen átjárás a szomszédos udvarra vagy az ösvény és a padok a kert végében futó patak mentén. Mindezek az évek múltával egyre határozottabb formát öltöttek, mígnem a bárókból állandó épület lett, ugyancsak a kohó' terveinek alapján. Ez utóbbi a vidéki gazdasági és pajtaépületek egymás után sorolt, változó méretű tömegeit idézi, miközben nagyvonalakban az eredeti, ideiglenes bárpavilon metszeti profilját követi. A homlokzati falékezés ugyancsak a hagyományos, kisebb gazdasági épületekre jellemző. Az építmény könnyedségét egyedül a cserépfedéses

Kép [36. o.]: A bárpavilon, tetőcserépből kirakott pulttal, Méra Világzenei Fesztivál, 2017. Fotó: Bethlendi Tamás.
 12 A 2017-ben épült terasz az egyik romániai italforgalmazó cég helyszíne volt, akik saját színpadot működtettek. Pavilonjaikat minden évben helyi és magyarországi fiatal építészekkel közösen hozták létre, a fő tervezők Szabó Péter Róbert és György Előd voltak.

ferde tető látványa töri meg, amelytől az kissé elnehezedik és ténylegesen épületszerűvé válik.

Bár nem ideiglenes beavatkozásról van szó, érdemes megjegyezni, hogy 2021-ben a MoME építészhallgatói által tervezett és épített gyalogos híddal bővült a fesztivál helyszíne – újabb lenyomatként a hagyományos kalotaszegi porta és a fesztiválhelyszín rétegein.¹³ A híd a telek és a hátsó gyümölcsös között teremt kapcsolatot a patak fölött. Habár már létezett egy régi, fémszerkezetű palló, az építőtábor alkalmával létrehozott új átjáró egyrészt jobban illeszkedik a fesztivál regionális szellemiségéhez, másrészt biztonsági szempontból is sokkal megfelelőbb.

Ezek, a fesztivál kiszolgáló funkcióit fogadó, állandósult építmények tisztelteljesen igyekeznek a helyszín és a régió kultúrája felé fordulni. Közvetlen jelzői a mai kor igényeinek, illetve annak, hogy a hagyományőrzés mellett egy élő, fejlődő közösségről van szó. Ugyanakkor mindig kérdés, hogy hol áll meg vagy hogyan fejlődik tovább egy erős regionális szellemiséggel rendelkező vidék építészete – ebben az esetben egy tájház telkén modellezve.

KÖVETKEZTETÉS

Mi történik, hogyha megfordítjuk az állítást, és nem az efemer építészet hagy nyomokat, hanem ő maga válik korábbi alkotások lenyomatává? Az ideiglenes építészet célja ebben az esetben magának a lenyomathoz a megjelenítése, miközben ő maga is nyomot hagy. 2012-ben az akkori Serpentine Gallery Pavilion tervezői, a Herzog&de Meuron és Ai Weiwei kínai művész és aktivista nem arra törekedtek, hogy még látványosabb és izgalmasabb installációt hozzanak létre, hanem a korábbi évek pavilonjainak nyomait mutatták meg. A fizikai maradványokat felfedve kirajzolódtak a korábbi, a maguk rendjén ugyancsak ideiglenes építészeti beavatkozások alaprajzai, mintegy egymásra tevődő, rétegződő lenyomat. A tervezők állítása szerint a nagyon is masszív alapozások napvilágra hozása nem egy ironikus üzenet volt – hanem a nem-építés és a meglévő rejtett dolgok értékének megmutatása.¹⁴

¹³ ÁDI Brigitta: Hídepítés a „bivalytenyésztés hazájában” – MoME közösségi építés az erdélyi Méra Világzenei Csúrfesztiválra, *Építésforum*, 2021. <https://epiteszforum.hu/hidepites-a-bivalytenyesztes-hazajaban-mome-kozossegi-epites-az-erdelyi-mera-vilagzenei-csurfesztivalra> [utolsó elérés: 2024. 08. 18.]

¹⁴ OLCAYTO, Rory: Interview: Herzog & de Meuron on why the Serpentine Pavilion is going underground for 2012,

A Serpentine Gallery célja alapvetően különbözik az általam közelebbről vizsgált esetektől – míg ott a koncepcióalkotáson van a hangsúly, az Electric Castle, a mérai fesztivál és a Someș Delivery pavilonja is sokkal funkcionálisabb elvárásoknak kell megfeleljenek. Hasonlóképpen a szépség sem rendelhető alá teljes mértékben a hasznosságnak, illetve a helyszín épített örökségének, még egy zenei fesztivál esetében sem. Épp ezért, ha marad is remanens töredék, az végső soron tudatos és pozitívan járul hozzá a környezetéhez.

3. TÉZIS: EVOKATÍV

A FIZIKAI LENYOMATOK KÖZVETLEN TÖREDÉKEI EGY MÁR ELMÚLT ÁLLAPOTNAK. EMLÉKEZTETŐ JELKÉNT MŰKÖDNEK, EZÁLTAL HIÁNYÉRZETET KELTENEK VAGY VÁGYAT ÉBRESZTENEK AZ ÉLMÉNY ÚJRA ÁTÉLÉSÉRE, EZ A JÖVŐRE GYAKOROLT HATÁSMECHANIZMUSUK ALAPJA.

A fizikai utóhatás kapcsán kétféle lenyomat különböztethető meg: az iteratív, vagyis visszatérő, illetve a remanens lenyomat. Előbbi azokra az építményekre vonatkozik, melyek részleteiben vagy akár teljes egészében visszatérnek egy következő alkalommal, magukon hordozva az előző esemény emlékét. Leginkább a fesztiválépítészethez vagy valamilyen rendszeresen előforduló rendezvényhez kapcsolódnak. A remanens lenyomat a nem tervezetten, de ottmaradó építmények vagy részleteik, melyek leginkább olyan esetekre érvényesek, ahol funkcionálisan jól illeszkednek és kiegészítik környezetüket. Ezek téri, építészeti szempontból később általában továbbfejlődnek.

Architect's Journal, 2012. <https://www.architectsjournal.co.uk/archive/interview-herzog-de-meuron-on-why-the-serpentine-pavilion-is-going-underground-for-2012> [utolsó elérés: 2024. 08. 18.]

KÖZÖSSÉGI LENYOMAT

Általában városi szintű, köztéri beavatkozásokra vagy gerilla akciókra jellemző a helyi közösség vagy a tér működésének pozitív átalakítására irányuló esemény. Ezek leginkább alulról szerveződve, nagyon kis költségvetésből, újrahasznosított alapanyagokból valósulnak meg, és elsődleges céljuk egy meglévő problémára való figyelemfelhívás. A kezdeményezés jöhet a közösség vagy akár az építészek oldaláról is, és hosszú távon az önkormányzatok részéről kíván valódi megoldást a beavatkozás kapcsán felmutatott problémára. A korábban kihasználatlan területek, foghíjtelkek, parkolók vagy éppen benzinkutak, egy ideiglenesen fennálló, közösségi funkcióval új értelmet nyerhetnek, az élmények emlékeket, kötődést hoznak létre a használókban.¹⁵ A londoni Assemble építész stúdió például az angol főváros számos elhagyatott benzinkútját próbálta új élettel megtölteni. A Cineroleum a benzinkutakra jellemző, egyetlen tetőből álló térben elhelyezett ideiglenes lelátóból és a falakat helyettesítő, felhúzható függönyökből áll. Az ideiglenes beavatkozás napközben közösségi térként, esténként moziként működött. Az efemer építészetnek pontosan ez a célja: az üres, félreeső terek, a terrain vague megtalálása és használatba vétele, egy új vagy additív jelentést, esetleg identitást hozzárendelve a helyhez.

Ezek az ideiglenes építészeti alkotások megmutatják és tanítják, hogyan lehet használni az adott tereket. Constantin Goagea román építész és kritikus „feltalált” projekteknek nevezte ezeket a típusú beavatkozásokat: a problémafelismerés és a megoldás jellemzően alulról szerveződik, megrendelő hiányában. Az ilyen beavatkozásoknál lehet szó valami olyan szépségnek a megmutatásáról, amit más nem ismer fel, vagy rosszul működő közterek átalakításáról, hogy azok a közösségi élet szinterei lehessenek.¹⁶

A közösségi lenyomatokat kétfajta szempont felől vizsgáltam. Egyrészt a szocio-kulturális teret kutató tudományágak megközelítését vettem alapul, másrészt a környezetre gyakorolt hatás szempontját, mely főként város- vagy köztérrendezési következményeket von maga után. A fejezet elsősorban a Someș Delivery keretében létrehozott különböző kisebb projektek vizsgálatán alapszik, de hivatkozok más esettanulmányokra is.

¹⁵ Ignasi de Solà-Morales Rubió *terrain vague*-nak nevezi az üres, történet nélküli városi tereket. de SOLÀ-MORALES RUBIÓ, Ignasi: *Terrain vague*. In: DAVIDSON, Cynthia [szerk.]: *Anyplace*, MIT Press, 1995, 118-123.

¹⁶ GOAGEA, Constantin: *The Pioneers of Emerging Practices*. In: *Urban Report #3 – The Pioneers of the Emergent Practices*, Bukarest: Zeppelin Association, 2011, 3.

Azt, hogy az ideiglenes építészet mennyire tudja befolyásolni egy hely átalakulását az elbontás után is, a Marc Augé francia etnológus és antropológus által megfogalmazott nem-helyek elmélet alapján vizsgálom. A nem-helyek a helyekkel szemben a történetiséggel nem rendelkező, személytelen, egyedi identitás és viszonyok kialakítására lehetőséget nem adó terek, melyek „nem építik magukba a múlt helyeit”.¹⁷ Augé elsősorban az antropológiai helyről beszél, amely azonban szorosan összefügg a fizikai térrel is. Olyan példákat hoz fel, melyeket az egyéni felhasználók átmenetisége jellemez: kórházak, szállodák, menekülttáborok, plázák, közlekedési csomópontok, repterek stb. Terek, amelyeket úgy használunk, hogy közben nem alakul ki személyes kötődés az adott környezettel. Az efemer építészet célja, főként az alulról szerveződő projektek esetében, éppen a belakás és a személyesség kialakítása.

A környezetpszichológiában használt helykötődés és helyélmény fogalmak megint más megvilágításba helyezik az egyén, a hely és az ideiglenes helyzetek viszonyát. Ezen fogalmak igen összetett szakirodalmi háttérrel bírnak, jelen kutatásban azonban Düll Andrea környezetpszichológus rendszerét vettem alapul. Mindkét fogalom, a helykötődés és a helyélmény, fontos annak vizsgálatában, hogy az egyén hogyan kezd el kötődni egy ideiglenes szituációhoz, a két fogalom közötti viszonyról azonban nincs egyetértés a környezetpszichológiában.¹⁸ A fizikai terek jelentéssel bírnak a használók számára, mindig valahogyan viszonyulnak a környezethez. A földrajzi értelemben vett teret „nem közvetlenül, hanem - az adott tér hosszú távú használatán keresztül - helyként, azaz megélt, interpretált térként tapasztalják meg, ami az elsődlegesen affektív jellegű helyélmény kialakulásához vezet. A helyélmény a jelentésteli helyekhez kapcsolódó kötődés [...]”.¹⁹ A helykötődés az élményszerzés és a személyes tapasztalatok révén jön létre, egy jelentős élethelyszínhez hosszabb távon kialakuló komplex érzelmi kapcsolat, amit számos más, társadalmi, demográfiai, kulturális tényező is befolyásol.²⁰

Kép [44-45. o.]: A Someș Alley „főpróbája” a Someș Delivery egyik estéjén, egy zenés előadás közben, 2015. Fotó: Dacian Groza. Forrás: Someș Delivery.

¹⁷ AUGÉ, Marc: *Nem-helyek. Bevezetés a szürmodernitás antropológiájába*, Budapest: Műcsarnok, 2012, 47.

¹⁸ A helyélmény és helykötődés fogalmakat Düll Andrea környezetpszichológus a helyidentitással együtt tárgyalja, ez utóbbit egy olyan hosszabb távú folyamat eredményeként határozza meg, mely az ideiglenes építészet esetében nem valószínű, hogy megtörténik.

¹⁹ DÜLL Andrea: Az identitás környezetpszichológiai értelmezése, helyérvzés, helykötődés, helyidentitás. In: BODOR Péter [szerk.]: *Emlékezés, identitás, diskurzus*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2015, 109-130, 115.

²⁰ DÜLL, Andrea: *Épített környezet és pszichológia. A lokalitásélmény környezetpszichológiai vizsgálatai*, PhD értekezés, 2017, 122.

Someș Delivery Alley #2

A Someș Delivery a városban leginkább elhanyagolt és megközelíthetetlen partszakaszokkal foglalkozott, és elsődleges célja pontosan ezeknek a közutakba való visszaemelése volt. A legelső évben Kolozsvár egy központi zónáját választották, mely a történelmi belvárostól a Sétatér közepéig húzódik [a Horea és a Napoca híd közötti rész]. Ezen a szakaszon található rendezetlen zöld terület, parkolóként használt gyalogos sáv, és több kulturális és közintézmény elzárt, hátsó udvara. A későbbi koho'-ra keresztelt csapattal első közös munkánk egy nagyon is szó szerint vett válasz volt a Someș Delivery kérdésfelvetésére: a Szamos folyó partján nincs ülőhely, nem is lehet megközelíteni, tehát padokat és sétányt terveztünk, amelynek a végét jelzésszerűen nyitva hagytuk, akár egy megkezdett lehetőséget. És bár egyértelműnek tűnt, hogy a tartózkodásra invitáló tárgyak jelenléte olyasmi, ami egy jól működő köztér szükséges eleme, mégis meglepő volt látni a szinte állandó használatot, és hogy valóban milyen igénye volt a közösségnek egy víz melletti kiülő helyre. A Someș Alley, bár eredetileg csak a rendezvény idejére, három napra készült, végül a szervezők kezdeményezésére hónapokig állt még. A sétány létjogosultságát és szükségességét a város polgármestere is kifejezte egy, a közösségi médiában közzétett bejegyzésben. A fordulópont majdnem félévvel később jött el, amikor egy előre bejelentetlen útbővítés miatt buldózerekkel kezdték felszaggatni az aszfaltozott út és a víz közti keskeny zöld sávot, rajta az általunk épített sétánnyal. A hírre szinte azonnal reagált a közelben lakó és dolgozó közösség – spontán tüntetés alakult ki, és a tiltakozók napokig sorfalat álltak a félbeszakított építkezésen. És bár a sétányt addigra elbontották, a keskeny zöld sávot a fákkal sikerült megmenteni, az útbővítés elmaradt.

A látványos véleménynyilvánításban sok minden közrejátszott, nem csak a palló jelenléte. Sokat számított az, hogy nem csak három napig maradhatott ott, hanem egész nyáron, így szélesebb körben megismerhették, megszokták a jelenlétét, illetve az útbővítés ténye, amelyet minden előzetes kommunikáció nélkül kezdett el a város vezetősége. Akaratlanul is egy életnagyságú kísérlet jött létre. A zöld sáv a sétány nélkül megközelíthetetlen, majdnem láthatatlan volt. Az út túloldalán a belváros legnagyobb parkja kezdődött, az

útszéli járda tehát egy funkcionális közlekedő folyósó szerepét töltötte be, amelyet sokszor az [illegálisan] ott parkoló autók foglaltak el – mondhatni egy nem-helyként viselkedett. A sétány a maga tizenkét méteres hosszával egy olyan téri lehetőséget vetett fel, amelyhez sokan tudtak kapcsolódni a városlakók közül. Egy utólagos interjúban Dan Clinci román építész, aki gyerekkorában egy közeli utcában élt szüleivel, arra a kérdésre, hogy hogyan látja a Szamos pár év múlva, a sétányt hozta fel példának: „Ha szeretnél hallani egy példát, amire azt mondom, This is it! [Ez az!], az a fapalló, amit nemrég csináltak az Erzsébet Híd mellett. Vagyis ülök a híd alatt és nézem a vizet. Ez valami bizalmas dolog, láthatod a folyó vadságát is.”²¹ A folyóhoz való fizikai közelség egy olyan élményt nyújtott az arrajáróknak, amelyről azelőtt csak a környéken lakók számoltak be – számukra ugyanis a mindennapi találkozás a folyóval egy intenzívebb, bensőségebb viszonyt is jelentett, a víz fontos része volt a városnak.²² Számukra a folyó a város és a mindennapjaik elengedhetetlen elemét képezte, miközben a Someș Delivery látogatói újra meg újra rácsodálóztak a víz jelenlétére és közelségére.

Nem minden, megoldást kínáló (vagy próbálkozó) efemer beavatkozás végződik ilyen pozitív felhanggal. Árnyalja a képet például a temesvári BETA [Építészeti Biennálé] alkalmából megvalósított installáció. Az ideiglenes térfoglalás helyszíne a város egy kevésbé népszerű közterén történt, a térnek a városi életbe való integrálás céljával. Ennek érdekében ülőkéket, árnyékolást, színpadot állítottak fel, mindezt olyan szokatlan építkezési anyagokból, mint dréncső, zsaluzóelem vagy zsalutábla. A tervező ECOU Studio alapítója – a korábban már említett Atelier MASS volt tagja – hasonló anyaghasználatot élt, mint az Electric Castle Festival installációi esetében. Ami azonban működött egy zenei fesztiválon (amely egy rendkívüli eseményt, különleges helyszínt és atmoszférát feltételez), nem feltétlenül működik egy mindennapi városi környezetben: ahogy elmúlt az installáció újdonsága és csökkent a szervezett programok száma, a helyi közösség már nem használta az ideiglenes bútort. Ennek oka egyrészt maga az anyaghasználat

Kép [49. o.]: A Szamos part megvalósult rehabilitációja a PRÁCTICA első díjas tervpályázata alapján, 2024. Forrás: PRÁCTICA.

21 Szerző ford. BOARȚĂ, Paula – OR-MUNTEANU, Simona: *Catwalk Stories*, Kolozsvár: Napoca Star kiadó, 2015, 65. <https://somesdelivery.ro/somes-expres/catwalk-stories/> [utolsó elérés: 2024. 08. 20.]

22 A helyiekkel az építkezés és a rendezvény ideje alatt beszélgettünk, 2015. júniusban.

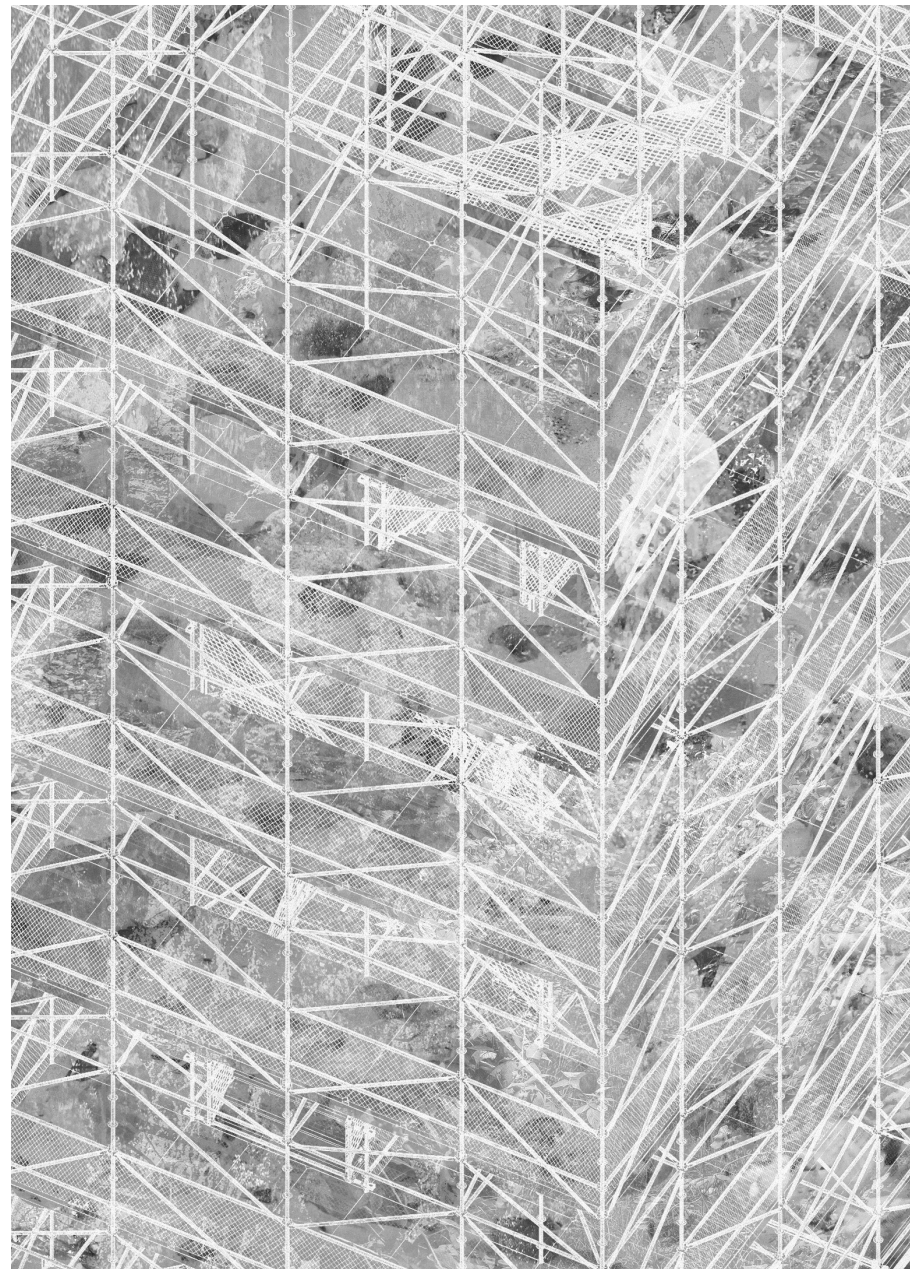

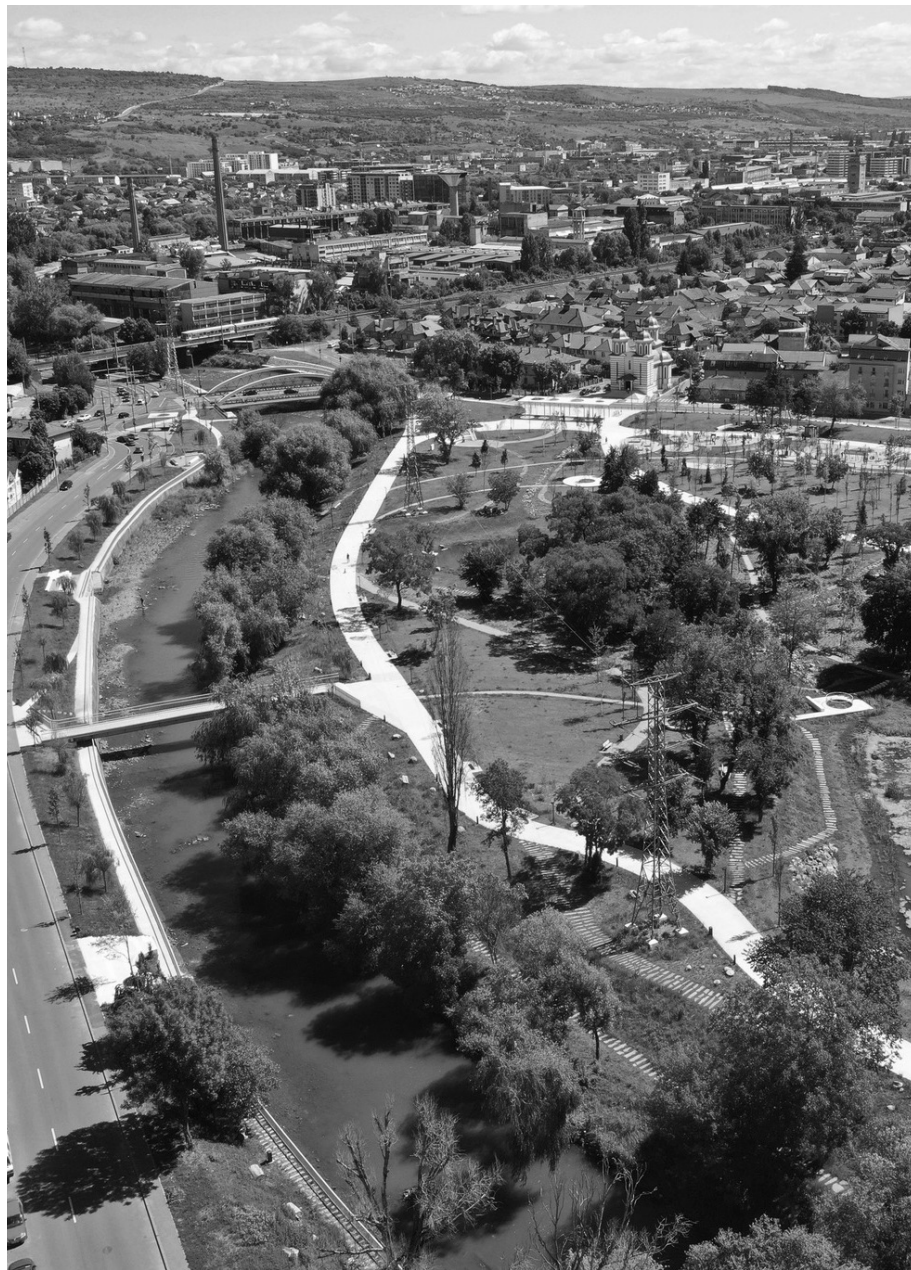
lehetett – a dréncsövek és a kerámia téglák túlságosan is építőanyag-szerűek maradtak, túl közel az eredeti jelentésükhöz. Másrészt a nagy tér több installációs elemet igényelt volna, és ez talán abban is segített volna, hogy a nagy mennyiségben, mintázatszerűen egymás mellé helyezett anyagokat új formában értelmezzük (ahogy történt pl. az Electric Castle Festival sörösláda labirintusa esetében). Az ideiglenes beavatkozás, habár funkcionálisan megfelelő volt, elveszett a térben, túlságosan is ideiglenességet, akár befejezetlenséget sugallt, és végső soron nem tudott beilleszkedni a városi életbe.²³

LOKALITÁS

A személyes kötődés kialakítása mellett az efemer építészetnek a településszövethez és a helyi közösséghez kapcsolódó viszonya is jelentős lehet. Ide sorolható a helyszín városi életbe való becsatornázása, későbbi tényleges hasznosítása vagy egy közösség kiépülése és fennmaradása, ahogy történt az a Someș Delivery szervezőinek, illetve a felhívásokra jelentkező, visszatérő előadóknak és fiatal építésznek a közösségével is. Budapesten hasonló folyóparti kezdeményezésnek mondható a Valyo [Város és folyó] egyesület tevékenysége. Mint neve is mutatja, a különböző szakmai háttérrel rendelkező tagokból összetevődő csapat a Duna fővárosi szövetbe való integrálásáért dolgozik.²⁴ A Valyo évek óta igyekszik közelebb hozni a lakókhöz a Dunát, és a csapat alulról szerveződő, ideiglenes partfoglalásai nyomán időnként állandó funkciók is kialakulnak. A rakpart gyalogosítását célzó projektjük eleinte pár napos, majd pár hónapos autómentes lezárásokat és ideiglenes köztéri bútorok kihelyezését jelentette, ám ennek köszönhetően napirendre került a fővárosi fejlesztések között a rakpart teljes átalakítása és gyalogosítása. Zágrábban hasonlóképpen a városi vízpartok helyzetét próbálják kezelni a Száva folyó partján létrehozott installációk. A folyó rendszeres áradása miatt az openact architecture egy olyan, állványzatból gyorsan felépíthető és elbontható pavilonrendszert hozott létre, amely kezelni tudta a környezet adottságait.

Kép [51. o.]: Konceptciójaz a Pepinéria zöldítéséről, Temesvár, MAIO Architects, 2023. Forrás: MAIO Architects.
23 GAIȚĂ, Loredana: When Attitudes Become Form. Temporary Urban Interventions Between Art and Urban Planning, *studies in History and Theory of Architecture*, 2022/10, 133-144. <https://sita.uauiim.ro/article/10-09-gaita-when-attitudes-become-form> [utolsó elérés: 2024. 08. 25.]
24 BÁN Dávid: Civil receptek a város és a folyó kapcsolatára, *Építészfórum*, 2018. <https://epiteszforum.hu/civil-receptek-a-varos-es-a-folyo-kapcsolatara> [utolsó elérés: 2024. 08. 20.]

Someș Delivery #3

Kolozsvár a Kis-Szamos folyó mentén hosszan nyúlik el, és bár a történelmi belvárost, illetve a város több parkját és zöld területét is érinti, jelenléte mégsem annyira nyilvánvaló. A folyó helyzete hasonló más európai (nagy) városbeli, pl. budapesti körülményekhez – a vizet kevés helyen lehet gyalogosan megközelíteni, a célzottan erre kiépített sétányok hossza pedig eleynyésző. A Someș Delivery 2015-ben indult, 2017-ben pedig megjelent az első tervpályázat, amelynek a folyópart rehabilitálása volt a témája. Kolozsváron a folyók, patakok urbanisztikai szerepe azelőtt és azután is többször vált építészeti pályázatok és workshopok témájává, akár direkt, akár közvetett módon kapcsolódva. A legjelentősebb ezek közül a Rethinking Someș című, 2017-ben az Romániai Építészakadémiája (Ordinul Arhitecților din România, OAR) által kiírt városrendezési tervpályázat, mely a folyópartnak a város teljes hosszán végigfutó területét jelölte ki tervezési feladatként. Az első három díjazott terv hasonlóképpen látta a folyópartot: egyetlen, hosszú, összefüggő zöld sávként képzelte el, mely minden lehetséges ponton közvetlen kapcsolatot teremt város és folyó, illetve város és zöld terület között.²⁵ Később a Vasutas park rendezésére írtak ki pályázatot, amely a folyó mentén terül el, átfedéssel az elsőként említett kiírás tervezési területeivel.²⁶ Hasonló, a vízpartokkal foglalkozó projekt született a Szamos kis ágára, a Malomárok patakra: pl. a Zöld a Malomárok partján, amely egy alulról szerveződő kezdeményezés eredménye vagy a Vlad Sebastian Rusu román építész és irodája által tervezett I.L. Caragiale park felújítása, amely a park mentén futó, 1970-es évek után befödött patak kibontását és újra láthatóvá tételét célozta.²⁷ Leszámítva a Zöld a Malomárok partján program részeként már megépült gyalogos hidat, a pályázati tervek jelenleg mind kivitelezés alatt állnak vagy részben már el is készültek.

Kép [52. o.]: A megújult Vasutas Park, Temesvár, Studio 82, Vlad Sebastian Rusu, 2024. Fotó: Cosmin Dragomir.
 25 PRÁCTICA spanyol iroda 1. díj, Planwerk kolozsvári iroda 2. díj, Atelier MASS kolozsvári és mások 3. díj. 2017 Rethinking Someș, Cluj-Napoca, OAR honlapja, 2017. <https://oar.archi/en/concursuri/oar/rethinking-somes-en/> [utolsó elérés: 2024. 08. 20.]
 26 2018 "Feroviar" Park, Cluj-Napoca, OAR honlapja, 2018. <https://oar.archi/en/concursuri/oar/project-competition-parcul-feroviar-cluj-napoca/> [utolsó elérés: 2024. 08. 30.]
 27 New Design for I.L. Caragiale Green Square. Vlad Sebastian Rusu Birou de Arhitectură, az iroda honlapja. <https://www.vladrusu.ro/portfolio/new-design-for-i-l-caragiale-green-square/> [utolsó elérés: 2024. 08. 30.]

Pepinéria #1

A lokális tényezőkre, összefüggésekre fektetett nagy hangsúlyt a spanyol MAIO Architects által tervezett Pepinéria is. Az installáció Temesvár 2023-as Európa Kulturális Fővárosa [EKF] program részeként valósult meg a város egyik jelentős történelmi múlttal rendelkező közterén, a Győzelem téren. A helyszín az egykori várfal helyén, a történelmi belváros és a többi városrész – a Bega folyó partján elterülő park, illetve a túlparton fekvő városnegyed – között található. A Pepinéria egyik fontos aspektusa az efemer építészet közterület felé irányuló felelősségvállalása volt. Az installáció fontos üzenete volt a zöld növényzet városi környezetbe való integrálása, illetve ennek egy lehetséges technikai megoldása a vertikális kert formátum által. Bár a zöld területek jelenléte ma már alaptételnek számít az innovatív, kortárs városépítészeti tervezésben, a romániai közegben ennek gyakorlatba ültetése még mindig gyerekcipőben jár. A Pepinéria a városi zöld területek fontossága mellett a fenntarthatóságra is figyelt – az installáció változatos és gazdag növényzete helyi közösségi kertekből és kertészeti kutatóintézetekből származott. Hűen a nevéhez, az installáció egy tulajdonképpeni faiskolaként működött: a fennállás tíz hónapja alatt a virágok, a cserjék és a fák itt „nevelkedtek”. A program végeztével a növényeket a város különböző pontjain ültették szét, utólagos emlékeztetőjelül az efemer installációnak.

KÖVETKEZTETÉS

4. TÉZIS: TRANSZFORMÁTOR

A KÖZÖSSÉGI LENYOMATBAN AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET AZON HATÁSA MUTATKOZIK MEG, MELY ÁLTAL ÉLMÉNYEK KAPCSOLÓDNAK A HELYHEZ ÉS SZEMÉLYES KÖTÖDÉS ALAKUL KI HELYEKKEL ÉS KÖZÖSSÉGEKKEL. EZÁLTAL KÉPES A NEM-HELYET HELLYÉ ALAKÍTANI.

A vizsgált esettanulmányokban olyan elhanyagolt közterek kerültek fókuszba, melyek komoly potenciállal rendelkező helyszínek, mégisincsenek kihasználva. Tranzitzónaként viselkednek vagy épp teljesen kikerülnek a város mozgásteréből, olyannyira, hogy nem-helyként azonosíthatóak. A vizsgált Someș Delivery ilyen, folyómenti helyekre hívja

fel a figyelmet, és igyekszik bevonni őket a városi életbe. A beavatkozások sikerét igazolja, hogy a Someș Alley elbontásakor spontán tüntetés alakult ki, a kötődés kialakulásának és a veszteség érzetének közvetlen jelzőjeként. A környezetpszichológiában nem ismeretlen az elvesztett helyekkel kapcsolatban érzett hiány – „a helykötődést az elhagyott helyekhez való ragaszkodással, illetve a helyvesztesség kapcsán átélt gyásszal és krízissel hozzuk kapcsolatba”.²⁸ Másfelől egy efemer építészeti alkotás nyomán állandósuló funkció az ideiglenes beavatkozás sikerét igazolja, azt jelenti, hogy a kísérlet elérte célját, és a problémás területtel foglalkozni kezdenek, ahogy pl. egy tervpályázat eredményeképpen rehabilitálnak egy adott zónát.

28 DÜLL Andrea: Az identitás környezetpszichológiai értelmezése, helyérvés, helykötődés, helyidentitás. In: BODOR Péter (szerk.): *Emlékezés, identitás, diskurzus*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2015, 109-130, 115.

KULTURÁLIS LENYOMAT

Bár az efemer építészet csak nagyon rövid ideig marad fenn, képviselhet „örök” érvényű állításokat és mondanivalójával érinthet olyan ideológiákat, melyek látszólag sokkal lassabban alakulnak át. Mivel általában könnyed, játékos attitűdöt rendelünk hozzá, a kulturális beágyazódás talán nem olyan egyértelmű első pillantásra. Ennek ellenére a kulturális kihatás a legösszetettebb lenyomatípus az általam vizsgált kategóriák közül. Az eddig előforduló esettanulmányok közül mindenik rendelkezik valamilyen fajta kulturális kihatással, de mint a korábbi fejezetek esetében, itt is van egy, amely a vizsgálat alapját jelentette: a temesvári Pepinéria. A következőkben az efemer építészet kulturális lenyomatának négy aspektusát különböztetem meg és fejtem ki: a jelentésváltoztató képességét, a kollektív emlékezetre gyakorolt hatását, a szakmai párbeszédet kiváltó tulajdonságát, valamint a dokumentálás általi kihatást.

JELENTÉSVÁLTOZÁS

Az előző fejezetben az efemer építészet környezetére és a hely jelentésére gyakorolt hatását vizsgáltam, érdemes azonban eggyel közelebb lépni magához az építményhez is. Ahogy a dolgozat bevezetőjében már említettem, az ideiglenesség számtalan olyan követelmény teljesítése alól mentesít, amely a hagyományos építkezésekhez lett igazítva, és amely funkcionalitásra, épületszerkezeti kialakításra, felhasznált építőanyagok teljesítményére stb. vonatkozik. A rövid fennmaradás következtében az efemer építészetben szabad út nyílik a legkülönbözőbb anyagok, tárgyak szokatlan módon való felhasználására. Az új helyzetben új megvilágításba kerülnek ezek, egy másfajta jelentést rendelve olyan anyagokhoz, melyeket korábban pusztán elsődleges funkciójuknak megfelelően hasznosítva láthattunk. Az építészeti mű, de akár bármely tárgy jelentését Roland Barthes vagy Umberto Eco a szemiotika felől közelítve az épület vagy tárgy használati célja alapján határozta meg, és kétfajta jelentésre bontotta: denotatív és konnotatív. Előbbi a használati tárgy elsődleges funkcióját jelöli, míg a konnotatív jelentés szimbolikus, másodlagos funkcióra mutat.²⁹ Például egy dréncső esetében a

²⁹ BARTHES, Roland: A kép retorikája. In: BLASKÓ, Ágnes – MARGITHÁZI, Beja: *Vizuális kommunikáció szöveggyűjtemény*, Budapest: Typotex Kiadó, 2010. 109-124.

ECO, Umberto: Function and Sign: The Semiotics of Architecture. In: LEACH, Neil: *Rethinking Architecture*, Routledge, 1997, 173-193.

vízvezetés a denotatív jelentés, míg ha LED csíkot helyezünk bele, világítástechnikai eszközként fogjuk kezelni. Egy tárgy denotatív vagy konnotatív jelentése nem feltétlenül konstans, és egy új kontextusba való helyezés új tartalmat rendelhet hozzá.

Electric Castle Festival #3

Az Electric Castle első éveiben szinte kizárólag olyan anyagokat és tárgyakat használtak fel a fesztivál díszletéhez és kültéri bútorzatához, melyeknek eredeti rendeltetése egészen más. Az elemek átalakítása, szokatlan egymáshoz rendelése egy olyan játékos, kreatív fesztiválkörnyezetet eredményezett, mely teljesen egyedivé tudott válni, főként a korábban megszokott, igénytelen, sorsátras rendezvényekhez képest. Ebben az esetben a fő kihívást talán az jelentette, hogy mindezt úgy kellett kialakítani, hogy ne keltsen hanyag összbenyomást, és képes legyen bizonyos hangulatot, érzetet átadni, hozzájárulni az élményszerzéshez, ezzel együtt pedig a fesztiválon szerzett emlékek intenzitásához.

Ezt részben a homogén színhasználattal érték el. A fehér szín egyöntetű használata nemcsak az építőanyagok átértelmezését segítette, de egy letisztult környezetet is eredményezett. Másrészt az anyagok különböző módon való kompozíciójával, felhasználásával érték el a kívánt hatást, nagy mennyiségben egymás mellé sorolás (sörösláda labirintus), szokatlan társítások (dréncső világításként) vagy konkrét átalakítás (gömb alakú sörös kegek lámpabúráként való hasznosítása) által. Tervezéskor olyan szempontok merültek fel, hogy miből lehet a leggyorsabban, legköltséghatékonyabban és legegyszerűbben megoldani egy-egy problémát úgy, hogy az építendő pavilon a megfelelő atmoszférával rendelkezzen.

Egy fesztivál esetében a látottak átértelmezéséhez az úgymond különleges állapot fennállása is hozzájárul – egy nem mindennapi eseményről van szó, amely keretében kiléphetünk a megszokott életünkéből, a profán valóságból. A fesztivál kapuin belül más szabályok érvényesek, és hiszünk a szemfényvesztésnek is – talán ezért is tudtak itt jól működni olyan installációk, melyek pl. a temesvári ECOU esetében egyáltalán nem.

Pepinéria #2

A Pepinéria fő építőanyaga építkezési állványzat volt, mely lehetővé tette a toronyszerű kialakítást, így megállóhelyként, kilátóként tudott funkcionálni. Huszonhat méteres magassága a környező épületekkel vetélkedett – hasonló méretű installációt talán csak az ország legnagyobb fesztiváljain lehetett korábban látni, pl. az Electric Castle-n. Temesvárnak azonban tágas terei, széles utcái és parkjai vannak, ha egy installáció jelként szeretne működni, méretben is igazodnia kell ehhez. A Pepinéria egyrészt a tér dimenzióihoz nőtt fel, másrészt a városi kilátóhelyek hiányát pótolta. A torony fém építkezési állványokból épült fel, egyszerű födécek és lépcsők alkották, melyek szintenként irányt váltva változatos vertikális téri átlátásokat eredményeztek. Körbe, az egyes emeletek peremén élő szűrőréteget képeztek a tér és a toronylátogatók között a kaspókban odatelepített növények: facsemeték, cserjék, virágok.

A Pepinéria kontextusában az építkezési állványzat konnotatív jelentése módosul, mert a használatának a célja már nem a munkavégzés, hanem hogy helyet adjon kulturális tevékenységnek, illetve, hogy megteremtse a város fölé való emelkedés lehetőségét. Ez utóbbi szó szerinti és átvitt értelemben is érvényes: a toronyszerű installáció nemcsak kilátóként működött, de a „fölé emelkedés” a látogatók térhez fűződő kapcsolatát is formálni hivatott. A szerkezeti forma mintha szándékosan csúfot űzött volna a szomszédos épületek felújítási állványzataiból, melyek Romániában akár évekig ott maradhatnak. Erre vonatkozó megjegyzések jelentek is meg a közösségi médiában – hogy mikor lesz kész az installáció vagy hogy nem lett volna-e célszerű ennél megfelelőbb anyagot választani a torony megépítésére. Az építkezési állványzat tudatos használata azonban a szerkezeti előnyök – a modularitás és az összeszerelhetőség könnyedsége – mellett egyfajta játékosságot is sugall. Kibágodva az eredeti kontextusából és egy olyan installáció építőelemeként felhasználva, melynek önmagában is a kísérletezés a célja, az állványzat még inkább próbára teszi a közösség esetenként konzervatív szemléletmódját, és friss megközelítést kíván a részükről.

Someș Delivery #4

A Someș Delivery első évi alkalmával a rendezvény fő pavilonját a szervezők építész tagjai tervezték építkezési állványokból. A helyszín a város egyik legforgalmasabb hídjának közvetlen közelében volt, a paradox módon elhagyott, széles zöld sáv a part mentén jól szemléltette a folyó és a zöld felület helyzetét a városban. A programok nagy része itt zajlott: előadások, kerekasztal beszélgetések, kiállítások és az esti koccintások egy ideiglenesen felállított teraszon. Az építkezési állvány könnyen elérhető, gyorsan összeszerelhető és minimális tervezéssel nagy volumenű struktúrát lehet létrehozni vele (ahogy a Pepinéria esetében is láthattuk). Így valósulhatott meg a pavilon kilátótornya is, mely egyrészt jelzőként szolgált a város szövetében, másrészt a magaslati pontról kinézve új perspektívába kerülhetett város és folyó viszonya.

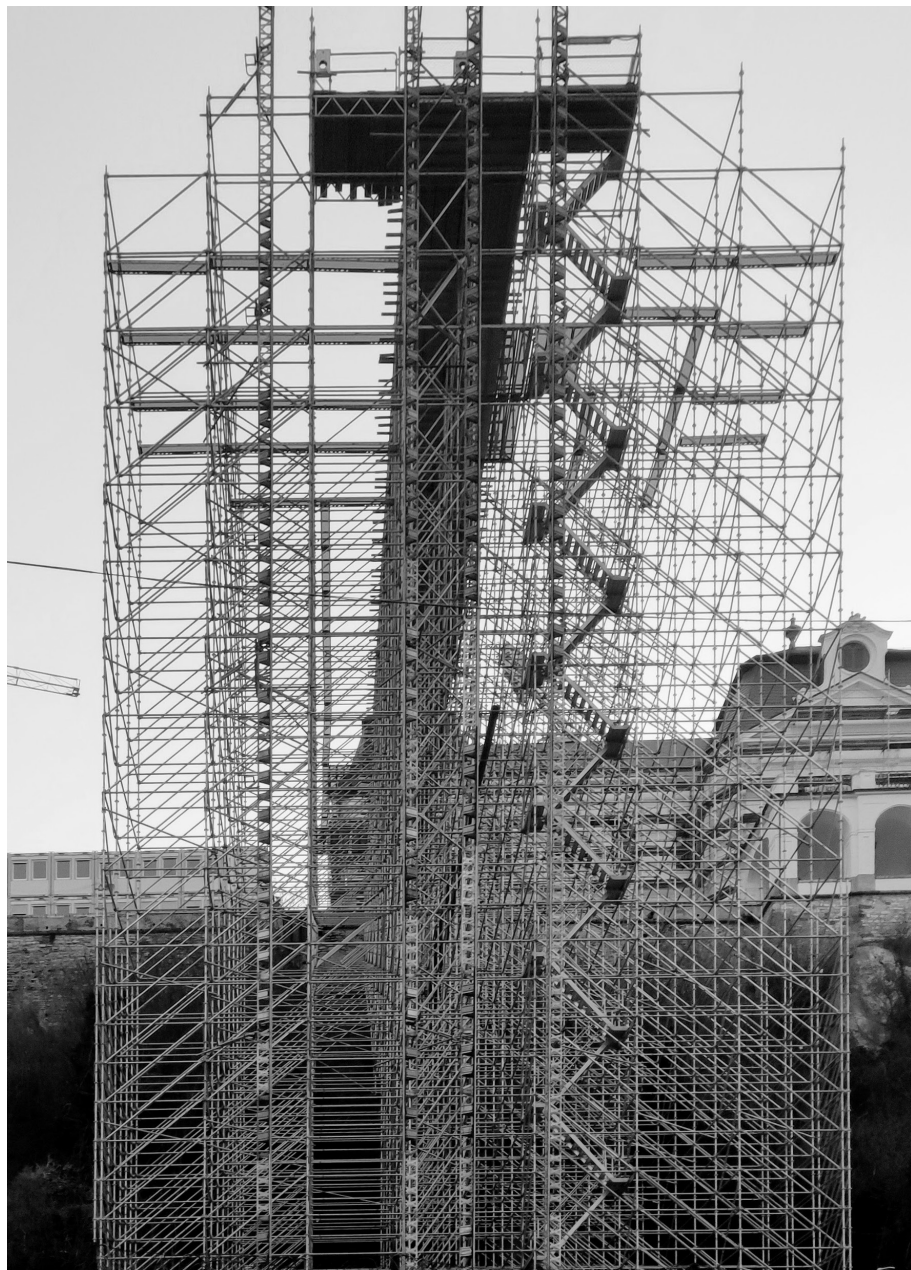
Az építkezési állványzat efemer építészeti alkotásokban való felhasználása számos esetben megjelenik, felülírva az elsődleges funkcióját, melyhez jobbára omladozó vakolatot, cementtel lecsöpögtetett járdaszéleket és évekig tartó, gyalogos kényelmetlenséget társítunk. A fentebb tárgyalt romániai példák mellett számtalan más installáció esetében is az állványzat jelentette az alapstruktúrát. Az előző fejezetben már említett, város és folyó kapcsolatát erősítő valóságok meg Zágrábban a Száva folyó partján állványzatból épült installációk, melyek a kiterjedt árterület léptékéhez mért, nagy méretű pavilonok építését tették lehetővé. De ugyanitt említhetnénk az MVRDV monumentális rotterdami lépcsőjét vagy Rennie Mackintosh házának Carmody Groarke által tervezett körbejárható védőburkát, mindkettő kiforgatva az épített környezetről való alapértelmezett ismereteinket. Az építkezési állványzat könnyedsége, játékos formálhatósága, nagy léptéknek lehetőséget adó mivolta mind fontos tényezők az ideiglenes építészetben.³⁰

Az állványzat azért is emelkedik ki más építőanyagokhoz képest, mert sokkal több helyen találkozunk vele a mindennapi életben, nagyrészt eredeti funkciójának kontextusában. Bár a dolgozat és az efemer építészet jelen meghatározásának keretén túlmutatnak a pusztán funkcionális eszközként felépített és használt ideiglenes struktúrák, itt érdemes megemlíteni azokat az eseteket, melyeknél nem szándékosan az építő részéről, de a

Kép [63. o.): Rendezvény pavilon, Someș Delivery, Kolozsvár, 2015. Fotó: Dacian Groza. Forrás: Someș Delivery.

30 És nem csak: Lina Bo Bardi a Sao Pauló-i Teatro Oficina belső terének tervezésénél ugyancsak építkezési állványzatot használt, egy permanens funkcióhoz. Az állványzat ebben az esetben részben a színház és a nézőtér közötti nyitott kapcsolatot, részben az utcát szimbolizálja.

néző részéről történik jelentésváltozás. Zágrábban például a Nagyboldogasszony katedrális felhőszerűen felállványozott tornyai lassan olyannyira a hozzánőttek a városképhez, hogy turistalátványossággá váltak. Hasonlóképpen monumentális hatást kelt a veszprémi vár felújítására ideiglenesen létrehozott anyagszállító lift, ami mint egy különös, áttetsző katedrális értelmeződik a hegyoldalban.

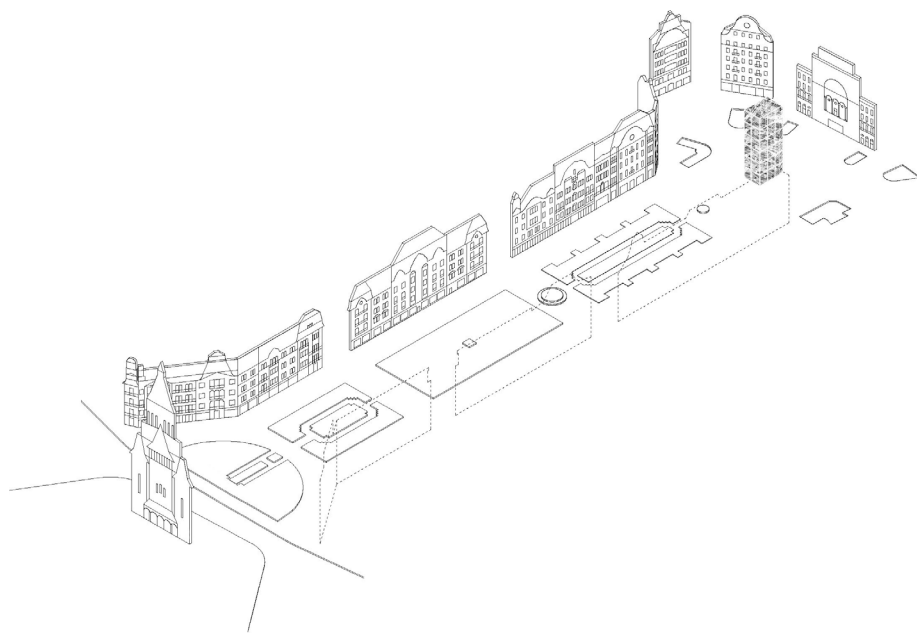
KOLLEKTÍV EMLÉKEZET

Efemer építészet és kollektív emlékezet relációja dolgozatomban az esettanulmányok aktuális környezeti és kulturális kontextusának elemzésében válik fontossá. A téma további vizsgálata nem kevésbé érdekes perspektívákat tár fel, úgymint az efemer építészet és a megemlékezés aktusa közötti kontraszt vagy a hagyományokhoz és rítusokhoz köthető szociális események, illetve utca- vagy városi fesztiválok, melyek kiforgatják a várost mindennapi, alapértelmezett építészeti és társadalmi helyzetéből.³¹ Minthogy ezekben az esetekben a rituálék – vagy efemer építészeti események – történelmi korok reprezentációjaként azonosíthatóak, részletes vizsgálatuk túlmutat a jelen kutatás keretei között feldolgozott esettanulmányokon.

A következőkben használt kollektív emlékezet fogalma ugyancsak szerteágazó történettudományi és szociológiai megközelítéssel rendelkezik. A fogalom megalkotója Maurice Halbwachs francia pszichológus-szociológus, aki a kollektív emlékezetet társadalmi jelenségként határozta meg. Szerinte az emlékek csoportspecifikusak, vagyis a csoport saját történelme és identitása határozza meg, emellett időhöz és helyhez kötődnek.³² Számos emlékezetelméleti megközelítés arra mutat, hogy emlékezetünk a környezethez, tárgyakhoz kapcsolódik, általuk idéződik fel. Mindez azért válik fontossá, mert ez alapján egy efemer építmény az épített környezet részeként ugyanúgy részt vehet az emlékezetfolyamatokban, sőt, befolyásolhatja a meglévő épületekhez kapcsolódó kollektív emlékezetet.

Kép [64. o.]: A veszprémi várfelújítás munkálatait kiszolgáló teherszállító lift állványzata, 2023. Fotó: Fülöp Csenge.
³¹ Efemer építészet és megemlékezés kapcsolatával Szabó Levente foglalkozik *Az ideiglenesség mint az emlékeztetalkítás eszköze a budapesti Hősök terén és a linzi Hauptplatzon* című esszéjében, míg a városi rendezvények történelmi jelentősége és kulturális emlékezetet befolyásoló hatása a Browne – Frost – Lucas által szerkesztett, *Architecture, Festival and the City* című tanulmánykötet központi témája.

³² Később Jan Assmann német kultúrtörténeti kutató a *Kulturális emlékezet* című munkájában a fogalomrendszer hiányosságaira hívja fel a figyelmet, amennyiben az nem tárgyalja az emlékezet kulturális vonatkozásait. A részletes ismertetés azonban túlmutatna a dolgozat keretein, és nem is célja a kutatásnak.

Pepinéria #3

A Pepinéria esetében kifejezett célként fogalmazódott meg a helyszín történetiségére való reflektálás. A helyszín a Győzelem tér [románul Piața Victoriei, történelme során többször átnevezték], mely a régi várfal előtt elterülő piactér helyén létesült, átmenetet képezve a történelmi belváros és a többi városrész között. A jelenlegi tér és sétány a várfal 1899-es bontása után Ybl Lajos városrendezési tervei alapján készült el. Itt volt a város korzója, melynek két oldalán a különböző társadalmi osztályok szétváltak. Belváros felőli végén a Nemzeti Opera – melynek homlokzati átalakítása már az elkészülésekor, a 1930-as években is vitatott volt –, déli végpontján az ugyancsak '30-as években épült Ortodox Katedrális. Kétoldalt századfordulós paloták határolják le. 1989 decemberében innen indult a rendszerváltás, a térhez és a rajta álló épületekhez véres események emléke tapad.

A Pepinéria semleges formája, könnyed szerkezete erős kontrasztban állt a térhez kapcsolódó kollektív emlékezet súlyával, szándékosan emelve be a felszabadult megjelenést a történelmi kontextusba. Megfogalmazott cél volt a különböző téri kapcsolatok felfejtése és kulturális párbeszéd gerjesztése: milyen a lakosok viszonya a Győzelem térhez és a múlt eseményeihez, hogyan oldható az érezhető feszültség a korzó két végpontján álló intézmény, az Opera és a Katedrális között. Az installáció a Katedrálishoz kapcsolódó, rendszerváltáskori traumákat is ellensúlyozni hivatott mint annak térbeli ellenpontja. Ugyanakkor az elhelyezésnél szempont volt, hogy ne takarjon ki fontos műemlékeket – ezért a Győzelem tér középső tengelyéből kimosztva, oldalsó pozíciót kapott, így pedig a belváros felől közeledve a Rezső utca [str. Alba Iulia] perspektívájában a távolban felsejlő magassági pontként jelent meg.

A Győzelem tér, bár a belvárosban található, gyalogos tranzitónaként működik, ahol nem lassítanak le a városlakók, a történelmi értékeket figyelmen kívül hagyva haladnak tovább. A Pepinéria a környezeti dermedtség problémájára is reflektált. A torony megállóhelyként, kilátóként viselkedett a városban. Minden lépcsőfordulónál más történelmi épület homlokzata tűnt

Kép [66. o.]: Axonometrikus koncepciórajz a Győzelem térrel, Pepinéria, Temesvár, MAIO Architects, 2023. Forrás: MAIO Architects.

Kép [68-69. o.]: Pepinéria, Temesvár, MAIO Architects, 2023. Fotó: Marius Vasile.

elő, az épületek szemmagasságba kerültek. Az installációról való kilátás akarva-akaratlan a történelem lenyomatait is a látogatók elé tárta. Efemer építéset kollektív emlékezetre gyakorolt hatását talán az egyik kérdőíves felmérés támasztja alá legjobban. A Pepinéria látogatókra gyakorolt hatását a szervezők a helyszínen mérték. Arra a kérdésre, hogy milyen gondolat maradt meg leginkább a látogatás után, a válaszadók nagyjából fele a városra, térre vagy a környező épületekre való jobb rálátást, illetve a városközpont átalakításán való reflektálást emelte ki.³³

Az efemer építéset átmenetisége és a kollektív emlékezet, bár egymásnak ellentmondó fogalom párnak tűnnek, összekapcsolásuk új nézőpontokat tárhat fel. A kijevi Majdan Múzeum a 2013-2014-es ukrainai tüntetéseknek és forradalomnak állít emléket, és mikor az új múzeumépület kivitelezési munkálatai egyre jobban halasztódnak látszódtak, egy ideiglenes kiállító pavilonban adtak helyet az emlékezetdiskurzusoknak. Igor Shtefan és az urban curators építésetek itt is állványzatot használtak a Kocka elnevezésű pavilonhoz, kiemelve annak efemer jellegét, mint allegóriát a lázadások spontaneitására és ideiglenességére. Kijevben a forma- és anyaghasználat a „Yolka” -ra [karácsonyfa] utalt, egy fém vázas szerkezetre, mely a forradalom idején vált annak szimbólumává.³⁴ Temesváron a Pepinéria állványzata olyan frissességet hozott a városba, melyet csak egy, Kelet-Európától távoli szempontból hozhat valaki, ahogy a spanyol MAIO Architects csapata is tette. A szervezők elmondása szerint a kezdeti meghívásos pályázatnál szándékosan külföldi építészirodákat szólítottak meg, akik egyrészt külső nézőpontból közelítettek a témához, másrészt az ideiglenes építéset műfajában olyan minőséget és hatást hozhattak az országba, amely ebben a formában korábban hiányzott.³⁵

Electric Castle Festival #4

Az Electric Castle egy másfajta megközelítést képvisel a traumatikus múlthoz való viszonyulásban. A fesztivál látványos installációi mögé egy mélyebb ré-

Kép [71. o.]: Majdan Múzeum, CUBE, Igor Shtefan, urban curators, Kijev, 2019. Fotó: Artem Dodonov. Forrás: pace-project.eu

33 Az részletes, összesített eredmény a helyi Építészakademia honlapján, a Pepinéria brosúrájában található. https://oartimis.ro/document/view/46/Booklet_THE_NURSERY_1306.pdf [utolsó elérés: 2024. 08. 25.]

34 CUBE - Temporary exhibition pavilion for the Revolution of Dignity Museum [Maidan Museum Pavilion], Kyiv, UA, PACE. <https://paceproject.eu/projects/cube-temporary-exhibition-pavilion-for-the-revolution-of-dignity-museum-maidan-museum-pavilion-kyiv-ua> [utolsó elérés: 2024. 08. 25.]

35 az első Mies van der Rohe-díra jelölt munka az efemer építéset műfajában Romániában, mely bekerült a szűkített listába [shortlistbe]

teget vont a helyszín történelmi vonzata, és erre mind a szervezők, mind az építések figyelemmel voltak. A Bánffy-kastély Erdély egyik legnagyobb főúri kastélya. A 17. században kezdte építtetni a Bánffy család, a 18. század elején reneszánsz stílusban bővítették tovább, majd a század végén barokk kastéllyá alakították át. A második világháború és az utána következő kommunista rendszer alatt kétszer gyújtották fel az épületet (másodszor a 1960-as években egy filmforgatás jelenetének részeként), a hosszútávú állagmegóvás hiánya és a nem rendeltetésszerű használat miatt pedig tovább romlott az állapota, a kastély kertje pedig szinte teljes mértékben elpusztult.

Az Electric Castle-nek nem célja a múlt megidézése és a megemlékezés, sőt, mondhatni a kastély romantikus látványvilága üzleti szempontból jövedelmez a fesztiválnak. Ugyanakkor az esemény és a látványos installációk hozzájárulnak ahhoz, hogy a történelmi örökség súlyát oldják, és új emlékképeket rendeljenek hozzá. Fontos megjegyezni azt is, hogy a fesztivál nem az egyetlen ilyen jellegű esemény Bonchidán, a kastély koncerteknek, filmvetítéseknek, esküvőknek és építőtáboroknak is helyet ad – hasonlóképpen hozzájárulva a hely új élettel való megtöltéséhez.

Az általam vizsgált esettanulmányokban egyrészt szándékosan történt olyan, hogy a traumatikus történelmi emlékek, melyek hozzátapadnak az épített környezethez, egy efemer installáció koncepciójának részévé válva, általa befolyásolták a közösség helyhez kapcsolódó emlékezetét. Másrészt ez a változás létrejött olyan efemer építészeti alkotás hatására is, melynek elsődleges célja nem ez volt, mindazonáltal olyan erős identitással rendelkező eseménysorozatot képvisel, ami végül a kollektív emlékezetre is hatással van.

5. TÉZIS: INTERFERENCIA

AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET FELÜLÍRHATJA A MEGSZOKOTT JELENTÉSTARTALMAKAT, MÓDOSÍTHATJA A KOLLEKTÍV EMLÉKEZETET. AZ ALKOTÓI SZÁNDÉKTÓL FÜGGŐEN ALAKÍTHATJA A BERÖGZÜLT IDEOLÓGIÁKAT, INTERAKCIÓRA KÉSZTETI ÉS EDUKÁLJA A KÖZÖSSÉGET.

SZAKMAI DISKURZUS

Az efemer építészet visszahatása a szakmára több szinten megvalósulhat: az edukáció által, amely jelentheti a fiatal építész generációk oktatását, de irányulhat a nézők felé, úgymint egy újfajta lakótér nevelő célzatú bemutatása; a levont következtetések irodai praxisba való visszaültetésében; a publikus viták gerjesztésében, melyre láttunk példát már az előző fejezetekben; illetve az építészetelméleti és stílusirányzatokra való hatásban – ez utóbbi már átvezet a fejezet legutolsó szakaszába. Az efemer építészet azon tulajdonsága, hogy relatív egyértelműen, vizuális és téri eszközökkel tudja kifejezni az elsődleges koncepciót, képessé teszi szakmai szempontból releváns állítások vagy kérdések közvetítésére, párbeszédet generálva a szakmabeliek és a helyi közösség között egyaránt. Nem kevésbé releváns az efemer építészet reprezentatív célú felhasználása a világkiállítások, képzőművészeti biennálék és triennálék pavilonépítészei által, ahol a cél az aktuális társadalmi, kulturális és nem utolsósorban, politikai témák bemutatása. Az ideiglenes építészet olyan összetett ideológiákat is képviselhet, mint a nemzeti identitás, ahogy láthatjuk azt a világkiállítások pavilonjai esetében.

Pepinéria #4

A Pepinéria több szinten is párbeszédindító volt. Temesvár már korábban is fontos szerepet töltött be a romániai kortárs építészeti életben, az utóbbi években pedig a szakmai diskurzusok egyfajta katalizátorává vált olyan eseményekkel, mint például a Beta – Temesvári Építészeti Biennálé. A Pepinéria is ez utóbbi szervezőcsapatának, a Romániai Építészakamera helyi kirendeltségének a közreműködésével valósult meg.³⁶ Az installáció, amellyel, hogy egy hatalmas jelként a város aktuális EKF címére hívta fel a figyelmet, egész évben számtalan programnak adott helyet, szakmai vitáknak, előadásoknak, kiállításoknak stb. Korábban már volt arról szó, hogy a torony a Győzelem tér történelmi kontextusához miként viszonyult, de ezen kívül a szervezőcsapat további építészeti feladatokat kért fel, hogy a térre olyan installációkat készítsenek, melyek bevonják a közösséget és párbeszédet kezdeményeznek a publikus terek megítéléséről és használatáról.³⁷ A kísérletezések mondhatni a már fo-

36 Teljes megnevezése: Romániai Építészakamera Temes Területi és Krassó-Szörény Megyei Kirendeltsége

37 A Beta a LINA Platform részeként további, ugyancsak a platformhoz tartozó építészeti feladatokat hívott meg. A LINA Platform honlapja: <https://lina.community> [utolsó elérés: 2024. 01. 31.]

lyamatban lévő köztérfelújítási pályázatot és annak majdani megvalósítását készítették elő. Az első díjas tervben egyébként javaslatként szerepel a Pepinéria helyének egy kis platformként való megőrzítése.³⁸

Az installáció nagy hangsúlyt fektetett a városi biodiverzitás fontosságának bemutatására is, részben a gazdag növényzet jelenlétével, részben különböző kertészeti programok szervezésével és magyarázó táblák kihelyezésével. A Pepinéria függőkertje az ókori görög filozófusok kertjeinek mint pedagógiai helyszínnek az allegóriájaként is tekinthető. „A köztér egy fa árnyékában született” – idézte az egyik kihelyezett tábla Philippe Rahm svájci építész szavait, aki kutatásaiban sokat foglalkozik az építészet klímaközpontú megközelítésével.³⁹

Someș Delivery #5

A Someș Delivery eseményt eredetileg a bukaresti Street Delivery inspirálta – ez utóbbi 2009-ben került először megrendezésre, egy sikertelen gyalogosítási utcaátalakításra reagálva.⁴⁰ A román főváros egy központi elhelyezkedésű utcájára készült tervet Șerban Sturdza román építész és PRODID nevű bukaresti székhelyű irodája készítette, és az Arthur Verona teljes hosszának autómentesítését és rendezését javasolta. A terv már az engedélyeztetési fázison is túl volt, végül azonban csak egy kis szakaszon valósult meg. A Street Delivery nemcsak az eredetileg javasolt lezárás fontosságára, de egy sokkal általánosabb problémára is felhívja a figyelmet: Bukarest, annak ellenére, hogy Európa kilencedik legnagyobb lakossággal rendelkező városa, közel sem mondható gyalogos vagy turistabarátnak. A szervezők célja volt, hogy évente három napra visszafoglalják a gyalogosoknak a Verona utcát és élhető alternatívát kínálnak a városlakóknak, koncertekkel, kiállításokkal vagy ideiglenes építészeti installációkkal lakva be a teret. Mintegy tüntetésként, hogy az utca átalakítása azóta sem valósult meg, a rendezvényt évekkel később

Kép [74. o.]: Pepinéria, Temesvár, MAIO Architects, 2023. Fotó: Marius Vasile.

38 Az első díjas terv, a PRODID, melynek vezető tervezője Șerban Sturdza román építész, és a STUDIO ARCA közös pályaműve, a Győzelem tér és a korzó jelenlegi, szimmetrikus elrendezését tartaná meg, miközben egy kortárs, demokratikus és nem-hierarchikus köztérrendezési megközelítést képvisel. A Romániai Építészakadémiája honlapja, 2023. <https://oar.archi/concursuri/oar/piata-victoriei-timisoara/galerie-proiecte/109-v1111-studio-arca-prodid/> [utolsó elérés: 2024. 08. 25.]

39 Szerző ford.

40 Verona Operation – Street Delivery. in: GOAGEA, Constantin et al [ed.]: *Urban Activation in Romania*, az azonos című kiállítás [2011. 11. 02 – 12. 20.] katalógusa, 10-13.

is ugyanezen a helyszínen szervezik meg. Az rendszeresen ismétlődő ideiglenes térfoglalás egy élhetőbb város iránti vágy erejét mutatja. A Street Deliveryt azóta több nagyobb romániai városban is átvették: Temesváron, Jászvásáron, Nagybányán, Gyulafehérváron stb. Kolozsváron ekkor már elindult a Fötér és környékének sétálóövezetté való alakítása a Planwerk német-román építésziroda tervei alapján [habár Bukaresthez hasonlóan azóta sem valósult meg teljes mértékben]. Az itteni szervezők ezért egy másfajta problémára helyezték a hangsúlyt: a Szamos folyó városi életbe való integrálását tűzték ki célul.

A Someș Delivery keretén belül szakmai vitákat, felméréseket, lakossági fórumokat szerveztek minden évben, kapcsolódva a helyi közösséghez is, és urbanisztikai kérdéseket feszegetve a konkrét helyfoglalások által. A negyedik fejezetben lokalitás kapcsán már volt szó arról, hogy Kolozsváron a Szamos part helyzetével végül tervpályázatok útján foglalkoztak. Ez önmagában is egy szakmai fórumot jelent, különböző építészeti elképzelések összehasonlításának és a problémáról való beszélgetéseknek, előadásoknak helyet adva. Az azóta eltelt években az első díjas pályamű részben megvalósult – bár ezek leginkább az amúgy is meglévő, rendezést igénylő zöld sávok vagy parkos területeket érintették.

Az ideiglenes építészet mint edukációs lehetőség, fiatal építészek vagy hallgatók számára is olyan dimenziót jelent, melyet a műtermi oktatás nem tud biztosítani – a formákkal, anyagokkal és részletképzéssel való kísérletezést valós léptékben, illetve a saját tervezett és megépített tér megélését. Ez a fajta tanulási lehetőség általában a hallgatók egyéni motivációjára van bízva, nyári egyetemek, építőtáborok vagy épp zenei fesztiválok építkezéseinek való részvétellel. Az Electric Castle installációi minden évben a kolozsvári építészhallgatók segítségével épültek meg, akik sokszor már a tervezési fázisban is részt vettek. A Someș Deliverynek ugyancsak vannak ilyen irányú kezdeményezései: bár Kolozsváron régóta működik építészképzés az Műszaki Egyetemen, a kisleptékű, hallgatók által is könnyen megvalósítható pavilonok, építő workshopok száma elenyésző volt.⁴¹ A második Someș Delivery óta azonban évente több építészhallgató és fiatal iroda jelentkezik kisebb-nagyobb ideiglenes beavatkozás

41 Az az egy-két, a diákok által tervezett és megvalósult installáció leginkább az építész hallgatók szövetsége által kétfévente szervezett Építész Napok keretén belül jött létre.

tervével, 2018 óta pedig saját design&build workshopot tart. A gyors kivitelezés, szinte azonnal kézzelfoghatóvá váló eredmény olyan kísérletezési, tapasztalatszerzési platformot biztosít, mely az építészirodák praxisára is hatással van.

DOKUMENTÁLÁS

Végül elérkeztünk a kulturális lenyomatok egy olyan válfajához, amely a digitális forradalom velejárójaként nemcsak az építészet, de hétköznapiak minden aspektusára is kihat. A jelenlegi vizuális kultúrában minden publikált, megosztott eseménynek nyoma marad a virtuális térben, legyen az bármilyen tűnékeny eset. Építészeti terekről készült rendezett, esztétikusan komponált fotókat láthatunk naponta, a világ bármely pontjáról. A közösségi médiában megjelenő képeknek trendalkító erejük van, azonban ez kevésbé gondolati, mint inkább formai ráhatásban nyilvánul meg. Másik oldalról a virtuális megjelenés egy bármikor visszakereshető archívumba való bekerülést is jelent. Legyen bármilyen rövid életű egy-egy installáció, a digitális megjelenésnek köszönhetően évekkel később is újraélhető marad a képek nyújtotta élmény, és inspirálódhatunk a forma- és színhasználatból, annak ellenére, hogy talán soha nem tapasztaltuk meg az eredeti, valóságos építészeti teret. Susan Sontag amerikai író a következőképpen fogalmazott az 1970-es években, és kijelentése ugyanolyan aktuális ma is: „...az élmény azonos lesz azzal, hogy lefényképezzük, s a nyilvános eseményekben való részvételt mindinkább az jelenti, hogy végignézzük a róluk készült fényképeket.”⁴²

Az okostelefonok elterjedése a mindennapok információs és vizuális túltelítettségét is magával hozta. A fénykép megértése a nagy mennyiség miatt nemcsak sekélyessé válik, de azt a hamis benyomást kelti a nézőben, hogy megismerheti az építészeti tereket anélkül, hogy megtapasztalta volna azokat a valóságban. Az efemer építészet esetében például pontosan a tér működése és a környezettel való kölcsönhatás nem továbbítható a fotókon keresztül, a kísérlet tanulsága vesz el. Másrészt, ha már ismert terekről nézünk fotókat, a képek befolyásolják a saját élményeinket is, a bennünk élő emlékképek torzulnak a fotós szubjektív látásmódjának megfelelően. A fénykép világa talán azért olyan manipulatív [jó és rossz értelemben egyaránt], mert könnyű azt gondolni, hogy a valóságot mutatja. Egy megfelelő vágással vagy minimális kollázstech-

42 SONTAG, Susan: A fényképezésről, Budapest: Helikon Kiadó, 2023, 36.

nikával módosított fényképek első pillantásra valóságnak tűnhetnek, pedig soha nem volt tereket idéznek fel, nem is beszélve az AI-ról (mesterséges intelligencia), amely egyelőre minden szabályozás nélkül termeli a torzított valóság képeit.

A médiában megjelenő építészeti fotó nem jelent egyet annak eredeti, épített változatával. Kester Rattenbury szerint másképpen értelmezzük az építészetet egy képen keresztül: „Ez nem építészet. Vagy legalábbis nem azonos magával az építészeti lényeggel, ahogyan azt általában értelmezik.”⁴³ A média, amely leírja, egyúttal alakítja is azt, ahogyan az építészetet megértjük vagy ahogyan tervezünk. A Mies van der Rohe által tervezett barcelonai pavilonról készült fotó jól tükrözi a jelenséget: a fotó maga nem építészet, mégis a modern irányzat egyik legfontosabb épületét mutatja. A pavilon már nem egyszerűen egy ideiglenes építmény, hanem egy szimbólumot. Rattenbury szerint a róla készített kép meghatározóbb, mint maga az épület, hasonlóan René Magritte Ez nem egy pipa című festményéhez, ahol nem egy pipát látunk, hanem annak reprezentációját.

Sebestyén Ágnes Anna ebből a megállapításból kiindulva boncolgatja a jelenség történelmi szempontú magyarországi vonzatát. Az 1930-as Budapest Nemzetközi Kiállításra Breuer Marcell, Fischer József és Farkas Molnár tervezett pavilont, amely végül kisebb-nagyobb módosításokkal épült meg. A pavilon eredeti terveit azonban bemutatták az 1936-os Milánói Triennálén, és a kiállításkatalógus részeként bekerült a modernista mozgalom nemzetközi referenciái közé.⁴⁴ A többszörös áttét az ideiglenes és a marandó hatás közötti kapcsolatot szemlélteti: egy efemer építészeti alkotás, mely végül nem valósult meg, a dokumentálásnak köszönhetően állandósuló hatást gyakorolt a szakmai diskurzusra.

Az említett kiállításkatalógusról főként ideológiai kihatás kapcsán beszélünk, míg az interneten terjedő információhalmaz a hamis megismerhetőséget jelenti. Visszatulva az első fejezetben tárgyalt észlelés fogalmára, világos, hogy miért jelent másfajta megismerhetőséget a fénykép általi, mint a testi jelenléti megismerés. Ez utóbbihoz, a képhez viszonyítva, egy teljes multiszenzoriális élmény társul, az épületet teljes anyagi és szellemi valóságában érzékeljük. Juhani Pallasmaa az öntudatlan érzékelés fontosságát is

Kép [79. o.]: René Magritte *A képek áruháza [Ez nem pipa]* c. festménye, 1929. Forrás: LACMA.

43 szerző ford. RATTENBURY, Kester [szerk.]: *This is Not Architecture: Media Constructions*, Routledge, 2002, xxii. Idézi: SEBESTYÉN Ágnes Anna: *Shaping Ephemeral Architecture by the Media*. In: SZÉKELY Miklós [szerk.]: *Ephemeral architecture in Central and Eastern Europe in the 19th and 21st centuries*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2015, 171-184, 171.

44 SEBESTYÉN Ágnes Anna: *Shaping Ephemeral Architecture by the Media*. In: SZÉKELY Miklós [szerk.]: *Ephemeral architecture in Central and Eastern Europe in the 19th and 21st centuries*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2015, 171-184

hangsúlyozta, amely a fókuszált figyelemtől különbözik, és amelyet a perifériás látás biztosít.⁴⁵ Mindezt a fényképek komponált perspektívája nem tudja visszatükrözni.

6. TÉZIS: REFLEXIÓ

AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET FIZIKAI MÚLANDÓSÁGA ELLENÉRE A DOKUMENTÁLÁS ÉS PUBLIKÁLÁS ÁLTAL HOSSZÚ IDŐN ÁT KÉPES FOLYAMATOSAN ALAKÍTANI A SZAKMAI DISKURZUST.

Az efemer építészet azon tulajdonsága, hogy egyértelmű vizuális és téri eszközökkel tudja kifejezni mondanivalóját, képessé teszi szakmai párbeszéd kiváltására. Az általam vizsgált esetek a kulturális lenyomatok építészeti diskurzusra gyakorolt hatását mutatják, mely többféle formában megjelenhet: nyilvános, köztereket érintő vitákban, építészeti tervpályázatokban vagy edukációs jelleggel az építő workshopokban. Szabad értelmezhetősége következtében hatékony inspirációs forrásként működik az alkotói folyamatokban. Tovább lépve pedig – a dokumentálás és széles körben való megismerhetőség által – akár építészeti irányzatok kialakulásához, módosulásához vezethet.

KÖVETKEZTETÉS

Az utolsó fejezetben tárgyalt kulturális lenyomatok az efemer építészet általam meghatározott utóhatásai közül a legösszetettebb. Létrejön a felhasznált építőanyagok jelentésváltozásának szintjén, mely a könnyed fesztiválépítészen keresztül a traumatikus múlt szimbolikus megjelenítéséig terjed pl. a Majdan Múzeum Kocka pavilonja esetében; a kollektív emlékezetre gyakorolt hatásában, mely pl. a Pepinéria egyik sarkallatos pontja volt a temesvári Győzelem tér múltjával és jelenével kapcsolatban; illetve a szakmai diskurzusok gerjesztésében, mely megvalósulhat már a program ideje alatt közvetlenül viták és előadások szervezése által, vagy közvetett módon az épített környezet problémáira való figyelemfelhívás vagy ideológiai, építészetelméleti kérdésfelvetések által. Ez utóbbi végső soron tervpályázatok formájában valósul meg igazán, legalábbis az általam vizsgált esetekben. Végül a kulturális kihatás talán legellentmondásosabb aspektusa az efemer építészet dokumentálás általi lenyomata. Hiszen az

online publikálás lehetővé teszi, hogy egy bárki számára, bármikor elérhető adatbázis részévé váljon az adott alkotás. Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni a média, pontosabban a képek által közvetített világ és a valóság közötti különbségről. Azt a hamis benyomást kelthetik bennünk, hogy ismerünk egy adott építészeti teret, miközben valójában a fotós által interpretált képet látjuk egy olyan efemer építményről, amely már nem is létezik.

⁴⁵ PALLASMAA, Juhani: *A bőr szemei*, Budapest: Typotex Kiadó, 2021,15.

ÖSSZEGZÉS

Előfordulnak olyan esetek, ahol az efemer építészet túlnő eredeti rendeltetésén és kulturális és szimbolikus jelentősége meghatározóvá válhat egy egész város vagy ország számára. A Mies van der Rohe által tervezett barcelonai pavilont például teljesen újjáépítették, mint önmaga reprezentációját, de hasonló a budapesti Vajdahunyad várának története, melyet az 1896-os millenniumi kiállítás alkalmával építettek fel. Az Alpár Ignác által tervezett pavilon a romániai vajdahunyadi vár alapján készült, eredetileg kartonból és fából, pár évvel a bontása után pedig újrakepítették kőből és téglából. Itt az efemer építmény jelentőségének elsődlegessé válásáról van szó, mely kihat a későbbi korokra, építészeti irányzatokra, és maga után vonja az építészeti tárgy állandósulását is mint fizikai lenyomatot.

Az efemer építészet által hagyott utólagos lenyomatok három kategóriába rendezett fajtája így körbeér. A fizikai, közösségi és kulturális kihatás nem választható teljesen szét egymástól, átfedések, kapcsolódások fedezhetők fel. Mindazonáltal az ideiglenes építészet egy olyan attribútumáról – hosszú távon ható, téri jelentésalakító képességéről – van szó, mely a „gyors” leforgású, eseményzerű jellege mellett sokszor elvész. A permanens építészethez viszonyítva az efemer építészeti alkotásokat leginkább a könnyedséggel, játékosággal azonosítjuk. Mivel nem az „örökkévalóságnak” tervezünk, ezért a kísérletezés, az atmosféra, az építészeti koncepció nagyobb hangsúlyt kap. Utólagos kihatásuk azonban legalább olyan fontos lehet, mint a fennállás idején betöltött szerepük. Elsőként az ideiglenes építmények fizikai lenyomatait vizsgáltam, melyet téri maradványok formájában hagynak maguk után. Ezek közvetlenül emlékeztetnek az efemer építészeti eseményre, és időnként az újrakepítés is megtörténik. A két vizsgált esetben, az Electric Castle és a Méra Világzenei fesztiválok esetében az otthagytott installációk vagy azoknak egy része újra felhasználásra került a következő évben, mindig egy kicsit módosítva, bővítve az előző évi formát.

A közösségi lenyomatokat olyan, főként alulról szerveződő eseményeken keresztül vizsgáltam, melyeknek elsődleges célja egy rosszul működő, kihasználatlan terület javítása volt. A nem-helyeken vagy ahhoz hasonló területeken létrejövő beavatkozások képesek voltak a hely jelentését átformálni, és a helyi közösség számára fontossá tenni azt. A kolozsvári Someș Delivery a folyó városi vérkeringésbe való integrálását tűzte ki célul, és számos pontszerű, ideiglenes beavatkozással hosszabb távon is pozitívan fordította át a vízmenti elhagyatott területek szerepét.

Az ideiglenes építészet jelenlétével a látogatókat fizikai helyváltoztatásra is rábírja, új nézőpontból mutatva meg a környezetet. Jelenlétével olyan kulturális párbeszédet is elindíthat, mely hosszabb távon befolyásolja a szakmai diskurzust vagy – a temesvári Pepinéria esetében – a kollektív emlékezetet. Az időszakos téri kísérletezés új nézőpontokat nyithat meg egyrészt a nem szakmai közösség számára, anélkül hogy hosszú időre el kellene köteleződniük a változtatás mellett; másrészt az építész szakmára gyakorolt visszahatás megmutatkozhat az építőtáborok edukatív erejében, az irodai tervezői gyakorlatban vagy a [virtuális] dokumentálás és publikálás által a későbbi építészeti irányzatokban.

Bármely minimális mozdulatnak vagy beavatkozásnak következménye van azután is, hogy az esemény már elmúlt. Annak ellenére, hogy a vizsgált építészeti alkotások rövid távra, előre meghatározott élettartamra készültek, kihatásuk – mely részben előre kigondolt, szándékos volt, részben véletlenszerűen alakult – hosszabb távon is megfigyelhető volt, azután is, hogy az eredeti kiváltó ok megszűnt.

FÜGGELÉK

ESETTANULMÁNYI GYŰJTEMÉNY ÖSSZEGZÉSE

PÉLDÁK ESETTANULMÁNYI ADATLAPRA

ÉPÜLET	TERVEZŐ	HELYSZÍN	ÉV	IDŐ- TARTAM	ANYAGHASZNÁLAT	FUNKCIÓ	BONTÁS UTÁN ÁLLAPOT
Air Square	KOGAA, Kubiček Visionair	változó	2022		rétegelt lemez, textil	köztér	ismert
A fészér	Haworth Tompkins Architects	London, Anglia	2013	1 év	fa	színház	nem ismert
A Majdani Múzeum pavilonja	Urban Curators, legor Shtefan	Kijev, Ukrajna	2019-		állványzat	kiállítás	nem ismert
A Rektori Palota kiállítása	Iva Letilović, Igor Pedišić	Zadar, Horvátország	2011		állványzat	kiállítás	ismert
APROP	Straddle3, Eulia Arkitektura, Yaiza Terré	Barcelona, Spanyolország	2019	5 év -	konténer	lakó	nem ismert
ArchNova Mobil koncertterem	Arata Isozaki, Anish Kapoor	Matsushima, Japán	2013	1 hó	membrán	koncertterem	nem ismert
Enzi/ Enzo/ Viena	PPAG	Bécs, Ausztria	2003-	1 év	műanyag	köztér	ismert
Építési Készségeket Fejlesztő Iskola	EBBA Architects	London, Anglia	2021	4 év	fa, konténer	iskola	nem ismert
Habitat Gheorgheni	csoportos	Kolozsvár, Románia	2015		fa	köztér	ismert
Ifjúsági Pavilon	koho'	Kolozsvár, Románia	2015-	4 nap	fa, textil	kulturális	ismert
Improving Tudor	MANOPERA, csoportos	Marosvásárhely, Románia	2019	1 nap	állványzat	lakó	nem ismert
Közösségek Kertje	Hello Wood	Veszprém, Magyarország	2023-2024	2 év	állványzat, fa	rendezvényítés	ismert
Magic Blocks	csoportos	Bukarest, Románia	2010		fa	köztér	nem ismert
Margit utca 9.	Blokk Építész Műhely	Budapest, Magyarország	2013	4 év	fa	közösségi	ismert
Méra World Music Festival	koho'	Méra, Románia	2016-	4 nap	újrahasznosított, fa	fesztivál	ismert
Lépcsők a Kriterionhoz	MVRDV	Rotterdam, Hollandia	2016	2 hó	állványzat	köztér	nem ismert
Open Air Library	KARO	Magdeburg, Németország	2005	2 nap	sörösláda	könyvtár	ismert
Pepinéria	MAIO Architects	Temesvár, Románia	2023	10 hó	állványzat	köztér	ismert
Perception / Észlelés	Jan Šépka	České Budějovice	2016	3 hét	fa	múzeum	nem ismert
Sava Activities	openact architecture	Zágráb, Horvátország	2019	3 hó	állványzat	köztér	nem ismert
Serpentine Gallery Pavilion	Herzog&de Meuron, Ai Weiwei	London, Anglia	2012	5 hó		kiállítás	nem ismert
Soft Pavilion	Pezo von Ellrichshausen	Alaszka	2011	1 nap	textil	új tér	nem ismert
Someș Alley	koho'	Kolozsvár, Románia	2015-2017	3-4 hó	fa	köztér	ismert
Someș Delivery	csoportos	Kolozsvár, Románia	2015-	3 nap	változó	közösségi	ismert
Street Delivery	csoportos	Bukarest, Románia	2009-	3 nap	változó	köztér	ismert
The Cineroleum	Assemble	London, Anglia	2015	hó	függöny, állványzat	mozi	nem ismert
The Hill House	Carmody Groarke	Glasgow, Skócia	2019	15 év	állványzat	kiállítás	nem ismert
Transylvania Fest	Atelier MASS	Balázsfalva, Románia	2011	1 nap	farostlemez	kulturális	ismert
Vásárcsarnok	Tengbom	Stockholm, Svédország	2016-2018	2 év	fa, polikarbonát, fém	piac	ismert
Walking on Water	Ayse Erkmen	Münster, Németország	2017	4 hó		köztér	nem ismert
Zöld a Malom Árok partján	csoportos	Kolozsvár, Románia	2018		fa, fém	köztér	ismert

A REKTORI PALOTA KIÁLLÍTÁSA

tervező	Iva Letilović, Igor Pedišić
hely	Zadar, Horvátország
év	2011
élettartam	pár hét
fő ép.anyag	állványzat
funkció	kiállítás
helyspecifikus	igen
építés előtt	már van ott valami
bontás után	lesz valami más
téri kompozíció	elvétele
meglévő funkcióhoz viszony.	újdomság
fő jellemző	új nézőpontot nyújt
rövid leírás	Az épület restaurálásának két építkezési fázisa között a fedetlen állapotot kihasználva az ideiglenes kiállító tér a felbontott helyszínek közepére került. A Rectori Palota csarnokában egy sor kiállító „kalitkát” állítottak fel: pontonok, cölöpökre állított házak távolságot tartva a faltól, mennyezetek, valamint padlók, új tömegeket meghatározva a csarnok tömegén belül. Az épületet egy rövid időszakra mintegy kifordított kiállítási térben tették közszemlére.
hivatkozás	https://letilovicpedisic.hr/en/project/knezeve-krletke/

THE HILL HOUSE

tervező	Carmody Groarke
hely	Glasgow, Skócia
év	2019
élettartam	15 év
fő ép.anyag	állványzat
funkció	kiállítás
helyspecifikus	igen
építés előtt	már van ott valami
bontás után	eredeti állapotba visszatér
téri kompozíció	kitakarás / körbeburkolás
meglévő funkcióhoz viszony.	folytatása annak
fő jellemző	új nézőpontot nyújt
rövid leírás	A skóciai Hill House Box a Charles Rennie Mackintosh által tervezett, jelentős építészettörténeti alkotás köré vont védőburok. Az építkezési állványokból összeálló szerkezet nemcsak óvja a házat a felújítás ideje alatt, de körbejárhatóvá is teszi úgy horizontálisan, mint vertikálisan.
hivatkozás	https://divisare.com/projects/418365-carmody-groarke-johan-dehlin-the-hill-house-box

- ASSMANN, Jan: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 2004.
- AUGÉ, Marc: *Nem-helyek. Bevezetés a szürmodernitás antropológiájába*, Budapest: Műcsarnok, 2012.
- BARTHES, Roland: A kép retorikája. In: BLASKÓ, Ágnes – MARGITHÁZI, Beja: *Vizuális kommunikáció szöveggyűjtemény*, Budapest: Typotex Kiadó. 2010, 109-124.
- BÖHRINGER, Hannes: Romok a történelmentúli időben. In: *Nappali ház – művészeti és irodalmi szemle*, 1990/1, 53-59.
- BROWNE, Jemma – FROST, Christian – LUCAS, Ray: *Architecture, Festival and the City*, London: Routledge, 2019.
- DÚLL Andrea: *A környezetpszichológia alapkérdései - Helyek, tárgyak, viselkedés*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2009.
- DÚLL Andrea: Az identitás környezetpszichológiai értelmezése, helyérzés, helykötődés, helyidentitás. In: BODOR Péter [szerk.]: *Emlékezés, identitás, diskurzus*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2015, 109-130.
- ECO, Umberto: Function and Sign: The Semiotics of Architecture. In: LEACH, Neil: *Rethinking Architecture*, Routledge, 1997, 173-193.
- ENIA, Marco – MARTELLA, Flavio: Architecture beyond permanence: temporariness in 21st century urban architecture, *EAAE – ARCC International Conference, Valencia*, 2020. <http://dx.doi.org/10.4995/EAAE-ARCC-IC-2020.2020.XXXX> [utolsó elérés: 2024. 08. 24.]
- ELIADE, Mircea: *A szent és a profán*, Budapest: Helikon Kiadó, 2022.
- FÜLÖP Csenge: Virágot Temesvárnak – Pepinéria. 1306 növény Temesvárnak, MAIO Architects, *Építészfórum*, 2023. <https://epiteszforum.hu/viragot-temesvarnak--pepineria-1306-noveny-temesvarnak-maio-architects> [utolsó elérés: 2024. 01. 31.]
- GAIȚĂ, Loredana: When Attitudes Become Form. Temporary Urban Interventions Between Art and Urban Planning. *studies in History and Theory of Architecture*, 2022/10, 133-144. <https://sita.uauiim.ro/article/10-09-gaita-when-attitudes-become-form> [utolsó elérés: 2024. 08. 24.]
- GRĂDINARIU, Ștefana: Sinecdocă, *Arhitext*, 17. évf., 2020/1, 8-15.
- GYÜRKI-KISS Pál: Az emlékezet alakzatai, MoME: DLA értekezés, 2022. link
- HANDELMAN, Don: *Models and Mirrors - Towards An Anthropology of Public Events*, New York: Berghahn Books, 1998.
- HILL, Cate St: *This is Temporary. How transient projects are redefining architecture*, London: RIBA Publishing, 2019.

HORY Gergely: *Cselekvésből tér. Az épített környezet váratlan emberi használatának téralakító tulajdonságait feltáró vizsgálatok Budapesten*, BME: PhD doktori értekezés, 2020.

KERÉKGYÁRTÓ Béla (szerk.): *Hely és jelentés*, Budapest: TERC Kiadó, 2005.

KOVÁCS Éva: Az emlékezet szociológiai elméletéhez. In: BODOR Péter (szerk.): *Emlékezés, identitás, diskurzus*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2015. link

MEDEŞAN, Silviu – PANAIT, Laura (szerk.): *cARTier. Peripheral Interventions*, Kolozsvár: Idea Design&Print, 2016.

MURPHY, Douglas: The Pop-up Problem: Does the Obnoxious Phenomenon have Hidden Depths?, *Architectural Review*, 2014. <https://www.architectural-review.com/essays/the-pop-up-problem-does-the-obnoxious-phenomenon-have-hidden-depths> [utolsó elérés: 2023. 06. 01.]

PALLASMAA, Juhani: „Space, Place, Memory and Imagination: The Temporal Dimension of Existential Space”. In: ANDERSEN, Michael Asgaard (szerk.): *Nordic Architects Write: A Documentary Anthology*, London: Routledge, 2008. 188-201.

PALLASMAA, Juhani: *A bőr szemei*, Budapest: Typotex Kiadó, 2021.

RIEGL, Alois: A modern műemlékkultusz lényege és kialakulása. In: MORAVÁNSZKY, Ákos – M. GYÖNGY, Katalin (szerk.): *Monumentális. Kritikai antológia*, Budapest: TERC Kiadó, 2006, 58-64.

SHAFIQUE, Tanzil – MEJIAS, Paco: Designed to Die: Towards an Architecture of Impermanence. *STUDIO: Ephemeral*, 12. évf., 2017, 96-105.

de SOLÀ-MORALES RUBIÓ, Ignasi: Terrain vague. In: DAVIDSON, Cynthia (szerk.): *Anyplace*, MIT Press, 1995, 118-123.

SONTAG, Susan: *A fényképezésről*, Budapest: Helikon Kiadó, 2023.

SZABÓ Levente: Az ideiglenesség mint az emlékezetalkítás eszköze a budapesti Hősök terén és a linzi Hauptplatzon. *Magyar Tudomány*, 184. évf., 2023/6, 768-775. link

SZÉKELY Miklós (szerk.): *Ephemeral architecture in Central and Eastern Europe in the 19th and 21st centuries*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2015.

TSCHUMI, Bernard: *Architecture and Disjunction*, The MIT Press, 1996.

Urban Report #3 – The Pioneers of the Emergent Practices, Bukarest: Zeppelin Association, 2011.

VÁNYOLÓS, Endre: The Time of Ephemeral Architecture. *studies in History and Theory of Architecture*. 2022/10, 189-198. <https://sita.uaui.ro/article/10-14-vanyolos-the-time-of-ephemeral-architecture> [utolsó elérés: 2024. 08. 24.]

VERKERK, Herman/ EventArchitectuur: *Events: Situating the Temporary*, Basel: Birkhauser Architecture, 2017.

ZAMBELETTI, Federica: Timișoara, Squared: LINA platforms new visions of public space in Romania, *KoozArch*, 2023. <https://www.koozarch.com/interviews/timisoara-squared-lina-platforms-new-visions-of-public-space-in-romania> [utolsó elérés: 2024. 08. 24.]

Az efemer építészet egy adott hely megszokott rendeltetésétől eltérő, újszerű használati konstrukciók létrejöttét eredményezi, befolyásolja a helyszínről kialakított képünket, hozzá kapcsolódó emlékeinket. Feltételezésem szerint azonban rövid idejű fennállásuk ellenére az efemer építészeti alkotások hosszabb távú kihatással rendelkeznek. Dolgozatomban az utóhatás különböző aspektusait vizsgálom, mely nagyrészt másodlagos marad az efemer építészet eseményszerűségét, látványos jellegét tárgyaló diskurzusokban. A kutatás részben az olyan személyes tapasztalatok feldolgozásán alapszik, mint amilyen a mesterműként is megjelölt alkotások.

Az efemer építészet valamilyen céllal jön létre, legyen szó a téralakító, javító szándékról, valaminek a kifejezéséről vagy egy téri atmoszféra létrehozásáról. Kezdetől fogva egy véges időszakra van tervezve, akár rövidtávú, pár napos, akár hosszútávú, pár éves beavatkozásról van szó. Ennek a típusú építészetnek meghatározó és elidegeníthetetlen jellemzője az ideiglenesség – determinálja a kiinduló gondolatot, a tervezést, a kivitelezést és mindez által a felhasználók térélményét is, illetve felszabadít egy sor olyan kötöttség alól, amely a permanens épületek esetében érvényes.

A dolgozat négy fejezetből épül fel – az első fejezetben az elméleti megközelítést vázolom fel, míg a következő három fejezetben az utólagos kihatások háromfajta kategóriáját mutatom be, lenyomatokként azonosítva az utóhatásokat. Az egyes kategóriákon belül az esettanulmányok készítésén keresztül azonosítottam a különböző hatásmechanizmusokat. Az általam felállított rendszer emiatt nem tekinthető véglegesnek, inkább egy bővíthető és moduláris struktúráként írható le. A szöveg szerkezete ennek megfelelően épül fel, ezáltal többféle olvasata lehetséges: a fejezetek szerinti lineáris haladás, illetve a fő esettanulmányok szakaszonkénti összeolvasása szerint.

Az első fejezet az efemer építészet főbb jellemzőit járja körül, különös tekintettel azokra az aspektusokra, melyek valamiképpen a „jövőbe” mutatnak. Figyelemfelkeltő, rámutat az aktuális problémákra, és mint a valós élet modellje, jelenlétével egy potenciális jövőképet mutat meg, egyben befolyásolva is azt. Ebben a fejezetben az ideiglenes építészet fenomenológiai, illetve a személyes emlékezethez kapcsolódó vonatkozásait is tárgyalom. Az efemer építészeti esemény emléke a meglévő térhez kapcsolódik hozzá, és felidéződik azután is, hogy maga a történet már elmúlt.

A második fejezetben azokat a típusú kihatásokat vizsgálom, melyek kézzelfogható, fizikai lenyomatokat hagynak maguk után. Ide tartoznak azok az efemer építészeti alkotások, melyek valamilyen okból kifolyólag nem bontódtak el, hanem ottmaradtak részben vagy akár egészben, illetve fizikai lenyomatokként azonosíthatóak a tervezetten bontható

és aztán újjáépíthető installációk is, úgymint az évente ismétlődő rendezvények vagy fesztiválok építésze. Az ottmaradt töredékek vagy újra felbukkanó installációs elemek hasonlóképpen működnek, mint az építészeti romok – nosztalgikus érzést keltenek a nézőben, egy elmúlt eseményre emlékeztetnek.

A harmadik fejezet a közösségi lenyomatokat ismerteti: olyan utóhatásokat, melyek egyéni és lokális szinten működnek, megváltoztatva a hely megítélését és a közösség hozzá fűződő viszonyát. Leginkább az alulról szerveződő kezdeményezések esetében, problémás helyeken jön létre, ahol a beavatkozás képes egy jobb alternatívát felmutatni. Az efemer építészet nyomán a korábban kihasználatlan, személytelen terekhez ragaszkodni kezd a közösség, nem-helyek tudnak helyekké formálódni, és lépések történnek annak érdekében, hogy az adott helyszín valóban átalakuljon és bekapcsolódjon a lokális életbe.

A negyedik fejezetben az utóhatások harmadik és legösszetettebb kategóriáját, a kulturális lenyomatokat elemzem. Az efemer építészet képes kulturális párbeszédet generálni, amely fennmarad azután is, hogy maga az építészeti esemény véget ér. A kulturális lenyomat létrejön a felhasznált építőanyagok jelentésváltozásának szintjén, mely a könnyed fesztiválépítészen keresztül a traumatikus múlt szimbolikus megjelenítéséig terjed, a kollektív emlékezetre gyakorolt hatásában, illetve a szakmai diskurzusok gerjesztésében, mely megvalósulhat már a program ideje alatt közvetlenül viták és előadások szervezése által, vagy közvetett módon a környezeti problémákra való figyelemfelhívás vagy ideológiai, építészetelméleti kérdésfelvetések által. Talán legelentmondásosabb aspektusa az efemer építészet dokumentálás általi lenyomata, hiszen a [online] publikálás egy bármikor elérhető archívumba való bekerülést is jelent, azt a hamis benyomást keltve a nézőben, hogy megismerheti az építészeti tereket anélkül, hogy megtapasztalta volna azokat a valóságban – az efemer építészet esetében pedig azután is, hogy az esemény már elmúlt.

A három típusú lenyomaton keresztül az ideiglenes építészet egy olyan attribútuma vizsgálható – a hosszú távon ható, téri jelentésalakító képessége –, mely a gyors leforgású, eseményszerű jellege mellett sokszor elvész. Az efemer építészet utóhatása azonban legalább olyan fontos lehet, mint a fennállás idején betöltött szerepe.

1. tézis: INDIKÁTOR

AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET EREJE SZOKATLANSÁGÁBAN ÉS ÚJSZERŰSÉGÉBEN ÁLL. KÉPES RÁIRÁNYÍTANI A FIGYELMET A MEGSZOKOTTSÁG OKÁN MELLŐZÖTT JELENSÉGEKRE, RÁMUTATNI AKTUÁLIS KÉRDÉSEKRE, PROBLÉMÁKRA ÉS KORÁBBAN FEL SEM MERÜLT IGÉNYEKRE. KÉPES EGY JÖVŐKÉPET, ÉS EZÁLTAL VÁLTOZÁST GENERÁLNI.

Egy ideiglenes építészeti alkotás a nézőnek a fizikai helyváltoztatás által olyan új nézőpontot ajánl fel, amely tudatos megfigyelésre ösztönzi, és új megvilágításba helyezi a környezetét. A felmutatott problémákra egyúttal választ is ad – az efemer építészet mint a valós élet modellje, a kísérletezés és a közvetlen próba útján egy lehetséges megoldást, jövőképet jelenít meg, ezáltal befolyásolva is annak alakulását.

2. tézis: LENYOMAT

AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET HATÁSA TÚLMUTAT SAJÁT TERVEZETT FIZIKAI ÉLET-TARTAMÁN, SZELLEMI ÉRTELEMBEN KITERJEDTEBB ANNÁL. HATÁSA AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET, EZEN BELÜL A HELYEK JELENTÉSÉNEK ÉS TÉRHASZNÁLATI MÓDJAINAK FORMÁLÁSÁBAN NYILVÁNUL MEG, ÉRZÉKELNI PEDIG FIZIKAI, TÁRSADALMI, KULTURÁLIS LENYOMATAIBAN LEHETSÉGES.

A különböző lenyomatok létrejöhetnek szimultán is egy efemer építmény nyomán, és épülhetnek egymásra vagy létezhetnek egymástól függetlenül, mátrixszerű rendszert alkotva. Az egyes kategóriákon belül az esettanulmányok készítésén keresztül azonosítottam a különböző hatásmechanizmusokat.

3. tézis: EVOKATÍV

A FIZIKAI LENYOMATOK KÖZVETLEN TÖREDÉKEI EGY MÁR ELMÚLT ÁLLAPOTNAK. EMLÉKEZTETŐ JELKÉNT MŰKÖDNEK, EZÁLTAL HIÁNYÉRZETET KELTENEK VAGY VÁGYAT ÉBRESZTENEK AZ ÉLMÉNY ÚJRA ÁTÉLÉSÉRE, EZ A JÖVŐRE GYAKOROLT HATÁSMECHANIZMUSUK ALAPJA.

A fizikai utóhatás kapcsán kétféle lenyomat különböztethető meg: az iteratív, vagyis visszatérő, illetve a remanens lenyomat. Előbbi azokra az építményekre vonatkozik, melyek részleteiben vagy akár teljes egészében visszatérnek, hasznosulnak egy következő alkalommal, magukon hordozva az előző esemény emlékét. A remanens lenyomat az utólag ottmaradt építmények vagy részleteik. A maradványok vagy újra felbukkanó installációs elemek hasonlóképpen működnek, mint az építészeti romok – nosztalgikus érzést keltenek a nézőben, egy elmúlt eseményre emlékeztetnek.

4. tézis: TRANSZFORMÁTOR

A KÖZÖSSÉGI LENYOMATBAN AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET AZON HATÁSA MUTATKOZIK MEG, MELY ÁLTAL ÉLMÉNYEK KAPCSOLÓDNAK A HELYHEZ ÉS SZEMÉLYES KÖTŐDÉS ALAKUL KI HELYEKKEL ÉS KÖZÖSSÉGEKKEL. EZÁLTAL KÉPES A NEM-HELYET HELLYÉ ALAKÍTANI.

A vizsgált esettanulmányokban olyan elhanyagolt, kihasználatlan közterek kerülnek fókuszba. Ezek tranzitónaként viselkednek vagy épp teljesen kikerülnek a város mozgásteréből, olyannyira, hogy nem-helyként azonosíthatóak. Az efemer építészet képes megváltoztatni a hely megítélését és a közösség hozzá fűződő viszonyát. A beavatkozás nyomán állandósuló funkció az ideiglenes építészet sikerét igazolja, azt jelenti, hogy a kísérlet elérte célját, és a problémás területtel foglalkozni kezdenek.

5. tézis: INTERFERENCIA

AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET FELÜLÍRHATJA A MEGSZOKOTT JELENTÉSTARTALMAKAT, MÓDOSÍTHATJA A KOLLEKTÍV EMLÉKEZETET. AZ ALKOTÓI SZÁNDÉKTÓL FÜGGŐEN ALAKÍTJA A BERÖGZÜLT IDEOLÓGIÁKAT, INTERAKCIÓRA KÉSZTETI ÉS EDUKÁLJA A KÖZÖSSÉGET.

A traumatikus történelmi emlékek, melyek hozzátapadnak az épített környezethez, részét képezhetik egy efemer installáció koncepciójának, szándékosan befolyásolva a közösség kollektív emlékezetét. Ez létrejöhet olyan efemer építészeti alkotás hatására is, melynek nem az az elsődleges célja, a visszatérő jelenléte azonban a kollektív emlékezetre is hatással van.

6. tézis: REFLEXIÓ

AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET FIZIKAI MÚLANDÓSÁGA ELLENÉRE A DOKUMENTÁLÁS ÉS PUBLIKÁLÁS ÁLTAL HOSSZÚ IDŐN ÁT KÉPES FOLYAMATOSAN ALAKÍTANI A SZAKMAI DISKURZUST.

Az efemer építészet azon tulajdonsága, hogy egyértelmű, vizuális és téri eszközökkel tudja kifejezni mondanivalóját, képessé teszi szakmai párbeszéd kiváltására. A kulturális lenyomatok építészeti diskurzusra gyakorolt hatása többféle formában megjelenhet: nyilvános, köztereket érintő vitákban, építészeti tervpályázatokban vagy edukációs jelleggel az építő workshopokban. Szabad értelmezhetősége következtében hatékony inspirációs forrásként működik az alkotói folyamatokban. Tovább lépve pedig – a dokumentálás és széles körben való megismerhetőség által – akár építészeti irányzatok kialakulásához, módosulásához vezethet.

SUMMARY

Ephemeral architecture results in new uses of a place that are different from its usual function, influencing our image of the place and the memories we have of it. However, I assume that, despite their short-term existence, ephemeral architecture has a longer-term impact. In my dissertation, I explore different aspects of aftereffect, which remains largely secondary in discourses that discuss the eventfulness and spectacularity of ephemeral architecture. The research is based in part on the elaboration of personal experiences, such as the examples of works that are also labelled as masterworks.

Ephemeral architecture is created with a purpose, whether it is to reform or improve space, to express something or to create an atmosphere. It is designed from the outset for a finite period of time, whether it is a short-term intervention of a few days or a long-term intervention of a few years. The defining and inalienable characteristic of this type of architecture is its temporality - it determines the initial idea, the design, the construction and, through this, the experience of the space for the users, and it liberates them from a series of constraints that apply to permanent buildings.

The thesis is divided into four chapters. The initial chapter sets forth a theoretical approach, while the subsequent three present the three categories of aftereffects, which are identified as imprints. Within each category, I use the case studies to identify the different impact mechanisms. It should be noted that the system I have set up is not definitive; rather, it can be described as an extensible and modular structure. The text is structured in a way that allows for a variety of readings. It can be read linearly, progressing from chapter to chapter, or it can be read section by section, focusing on the main case studies.

The first chapter examines the principal characteristics of ephemeral architecture, with particular attention to those aspects that point in some way to the 'future'. Ephemeral architecture is attracting interest, pointing to current problems, and, as a model of real life, it is presenting a potential image of the future, while influencing it. In this chapter, I also discuss the phenomenological aspects of temporary architecture and its relation to personal memory. The memory of an ephemeral architectural event is inextricably linked to the existing space, and is recalled even after the event itself has ceased to exist. In the second chapter, I examine the types of impacts that result in a tangible, physical imprint. These include ephemeral architectural works that for some reason have not been dismantled but remain intact, in whole or in part, and installations that can be dismantled and then rebuilt by design, such as the architecture of annual events or festivals. Remaining fragments or re-emerging installation elements serve a similar function to

architectural ruins, evoking a sense of nostalgia and acting as reminders of past events. The third chapter delineates the phenomenon of community imprints: aftereffects that operate at an individual and local level, changing the perception of a place and the community's relationship to it. They are most likely to be generated by bottom-up initiatives in problematic places, where the intervention can present a better alternative. Such impacts are most likely to be generated by bottom-up initiatives in problematic places, where the intervention can present a superior alternative. In the case of ephemeral architecture, previously unused, impersonal spaces are occupied by the community, non-places can become places, and measures are taken to ensure that the site is genuinely transformed and integrated into local life.

In the fourth chapter, an analysis is provided of the third and most complex category of aftereffects, namely the cultural imprints. The ephemeral nature of architectural works enables the generation of a cultural debate that persists beyond the conclusion of the architectural event itself. The cultural imprint is created at the level of the change of meaning of the building materials used, ranging from light festival architecture to the symbolic representation of the traumatic past, in its impact on collective memory, and in the stimulation of disciplinary discourse. This can be achieved directly during the programme by organising debates and lectures, or indirectly by raising awareness of environmental problems or by raising ideological and architectural theoretical questions. Perhaps the most controversial aspect is the imprint of ephemeral architecture through documentation. Online publication also means an entry into an archive that can be accessed at any time, which may give the viewer the false impression of being able to gain knowledge of architectural spaces without having experienced them in reality. This is particularly relevant in the case of ephemeral architecture, where the event may have already ended.

By examining these three types of imprints, it becomes evident that temporary architecture possesses the capacity to establish meaning in space over an extended period, a quality that is frequently obscured by its transient and event-like nature. Indeed, the aftereffect of ephemeral architecture, in and of itself, can be as significant as its role during its existence.

THESES

Thesis 1: INDICATOR

THE DEFINING CHARACTERISTIC OF EPHEMERAL ARCHITECTURE IS ITS UNCONVENTIONAL AND PIONEERING APPROACH. IT IS CAPABLE OF ATTRACTING ATTENTION TO PHENOMENA THAT HAVE BEEN OVERLOOKED DUE TO HABITUATION AND OF HIGHLIGHTING CURRENT ISSUES, CHALLENGES AND NEEDS THAT HAVE NOT BEEN PREVIOUSLY ADDRESSED. IT HAS THE CAPACITY TO GENERATE A VISION OF THE FUTURE AND THUS EFFECT CHANGE.

The act of physically displacing the viewer allows for a new perspective to be gained, encouraging conscious observation and shedding light on one's surroundings. Furthermore, it offers an immediate response to the issues it raises. As a model of real life, ephemeral architecture presents a potential solution, a future scenario, through experimentation and direct testing, influencing its evolution.

Thesis 2: IMPRINT

THE IMPACT OF EPHEMERAL ARCHITECTURE EXTENDS BEYOND ITS PHYSICAL LIFESPAN, ENCOMPASSING A BROADER INTELLECTUAL DOMAIN. ITS IMPACT IS MANIFESTED IN THE SHAPING OF THE MEANING OF THE BUILT ENVIRONMENT, INCLUDING THE MEANING OF PLACES AND THE UTILISATION OF SPACE, AND CAN BE PERCEIVED IN ITS PHYSICAL, SOCIAL AND CULTURAL IMPRINTS.

In the context of ephemeral architecture, multiple imprints can be created simultaneously, which may overlap or exist independently of each other, forming a matrix-like system. The different mechanisms of action within each category have been identified through case studies.

Thesis 3: EVOCATIVE

PHYSICAL IMPRINTS ARE DIRECT FRAGMENTS OF A PAST STATE. THEY ACT AS A REMINDER, EVOKING A SENSE OF ABSENCE OR A LONGING TO RELIVE THE EXPERIENCE, WHICH SERVES AS THE FOUNDATION FOR THEIR SUBSEQUENT MECHANISM OF ACTION.

In the context of physical aftereffects, two distinct types of imprint can be identified: iterative, that is, recurrent, and remanent. The former refers to structures that return, in part or in whole, to be used on a subsequent occasion, carrying with them the memory of the previous event. A remanent imprint is the structures or parts of structures that remain afterwards. Remnants or re-emerging installation elements function in a similar way to architectural ruins, evoking a nostalgic feeling in the viewer and serving as a reminder of a past event.

Thesis 4: TRANSFORMER

THE COMMUNITY IMPRINT SHOWS THE INFLUENCE OF EPHEMERAL ARCHITECTURE IN LINKING EXPERIENCES TO A PARTICULAR PLACE AND IN FOSTERING PERSONAL CONNECTIONS TO PLACES AND COMMUNITIES. IN THIS WAY IT IS CAPABLE OF TRANSFORMING NON-PLACES INTO PLACES.

The case studies examined focus on public spaces that have been neglected and underused. Such spaces act as transit zones or are entirely excluded from the city's sphere of movement, to the extent that they can be identified as non-places. Ephemeral architecture has the potential to alter the perception of place and the community's relationship with it. The permanent function that emerges as a result of the intervention serves as evidence of the success of the temporary architecture, indicating that the experiment has achieved its objective and the problematic area is being addressed.

Thesis 5: INTERFERENCES

EPHEMERAL ARCHITECTURE CAN OVERRIDE HABITUAL MEANINGS AND MODIFY COLLECTIVE MEMORY. DEPENDING ON THE CREATIVE INTENTION, IT CAN SHAPE AND RESHAPE INGRAINED IDEOLOGIES, INTERACT WITH AND EDUCATE THE COMMUNITY.

The concept of an ephemeral installation may incorporate traumatic historical memories attached to the built environment, with the intention of influencing collective memory. Alternatively, this may result from an ephemeral architectural work that does not have this as its primary purpose, but whose recurring presence affects collective memory.

Thesis 6: REFLECTION

DESPITE ITS PHYSICAL TRANSIENCE, EPHEMERAL ARCHITECTURE HAS THE CAPACITY TO INFLUENCE DISCIPLINARY DISCOURSE THROUGH DOCUMENTATION AND PUBLICATION OVER AN EXTENDED PERIOD OF TIME.

The ability of ephemeral architecture to convey its message through explicit, visual and spatial means enables it to stimulate disciplinary dialogue. The impact of cultural imprints on architectural discourse can manifest in a number of ways, including public debates in public spaces, architectural design competitions or educationally in building workshops. Its free interpretability makes it an effective source of inspiration for creative processes. Furthermore, it can even lead to the development or alteration of architectural movements through its documentation and wide dissemination.

NYILATKOZAT

Alulírott Fülöp Csenge kijelentem, hogy a doktori értekezést magam készítettem és abban csak a megadott forrásokat használtam fel. Minden olyan részt, amelyet szó szerint, vagy azonos tartalomban, de átfogalmazva más forrásból átvettem, egyértelműen, a forrás megadásával megjelöltem.

Hozzájárulok a doktori értekezésem interneten történő nyilvánosságra hozatalához korlátozás nélkül, de eseti hozzájárulásommal.

A doktori értekezés és a téziszfüzetek digitális és nyomtatott tartalma megegyezik egymással.

Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve nem vontak vissza tőlem 5 éven belül doktori fokozatot.

Ugyanezen tudományágban doktori fokozatszerzési eljárást, illetve fokozatszerzési eljárásra való jelentkezésemet két éven belül nem utasították el, illetve két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem.

Fülöp Csenge
Budapest, 2024. 08. 31.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Elsősorban köszönöm témavezetőimnek, Krisztinának és Misinek támogatásukat, pontos meglátásaikat és főként türelmüket.

Külön köszönettel tartozom Vannay Miklósnak, továbbá Benjamin Kohlnak, Bun Zoltánnak, Kerékgyártó Bélának, Klobusovszki Péternek, Péterffy Miklósnak, Szabó Leventének, Tiberiu Ciolacunak, Veer Klárának, Vukoszávlyev Zoránnak, Wettstein Domonkosnak, a koho'-nak, és a Doktori Iskola és a Középülettervezési Tanszék közösségének. Köszönöm a családomnak és a barátaimnak támogatásukat és szeretetüket.

Fülöp Csenge
Budapest, 2024. 08. 31.

UTÓHATÁS. AZ EFEMER ÉPÍTÉSZET UTÓLAGOS KIHATÁSAI FIZIKAI, KÖZÖSSÉGI ÉS KULTURÁLIS LENYOMATOKBAN

Fülöp Csenge

Témavezetők: Balázs Mihály DLA és Somogyi Krisztina PhD

Mestermunkák:

Someș Alley, Kolozsvár, Románia, 2015

Someș Delivery Pavilion, Kolozsvár, Románia, 2016

Méra Világzenei Fesztivál, Méra, Románia, 2016-2017

Doktori értekezés

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Építőművészeti Doktori Iskola

2024

Papír: Phomemo M80F kétoldalú hőpapír

Betűcsalád: geomanist

Kötés: Angelo Expres

Sepsiszentgyörgy, Románia

2024

A kiadvány hőpapír felhasználásával készült, ezért a nyomtatás néhány [legfeljebb tíz] éven belül eltűnik. A digitális lenyomat valószínűleg ennél sokkal hosszabb ideig olvasható majd.